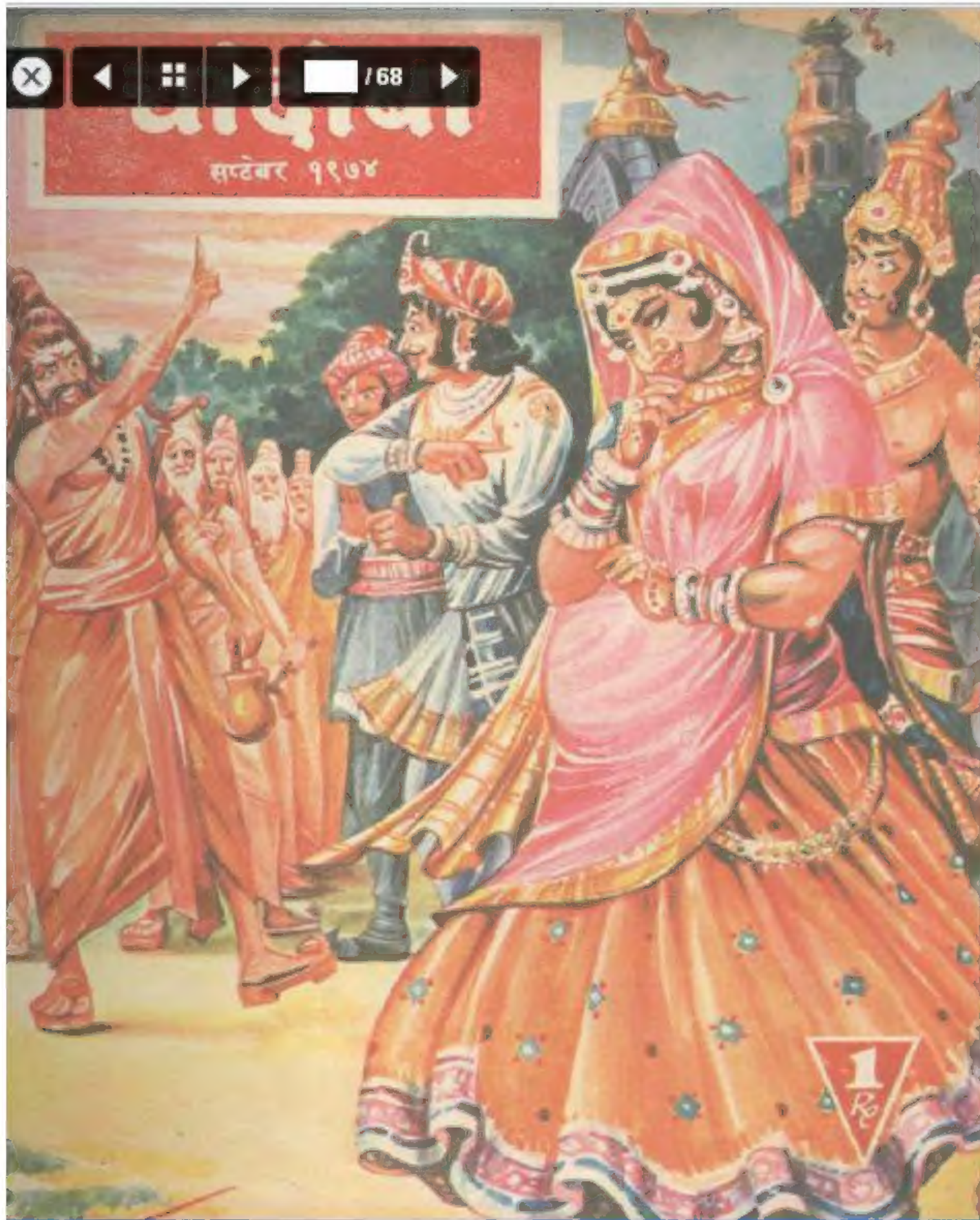

साहित्य

सप्टेंबर १९७४

आमरव्याणी

"अंगुल्या कः कवाट प्रहरति?"
 "कुटिले, माधवः" "कं वसंतः?"
 "तो वसंतः" "कं कुलालो?" "तही घरणीघरः"
 "कि द्विजिह्वाः फणीत्रः?"
 "नाहं बोराहिमधी" "किमुत वगपतिः?"
 "तो हरिः" "कि कपीशः?"

इत्येवं सत्यभामा प्रतिजित वचनः
 पापु व स्वतन्त्राणि:

- सत्य० : बोटाचे वार कोण वाढवितो जाहे?
 कृष्ण० : ए लबाड पोरी! अग, माधव धी!
 सत्य० : म्हणजे वसंत का? (माधव कान्दाचा अर्थ वसंत असतो हे होते.)
 कृष्ण० : नाही, चकरे! (जक घाबरव करणारा)
 सत्य० : कुंभार का? (जकी बाबाचा अर्थ कुंभार असा सुडा होती.)
 कृष्ण० : नाही ग, घरणीघर (घुरणीचा उच्चार करणारा बराह विष्णू.)
 सत्य० : म्हणजे दोन जिह्वा बघलेला मानराज? (घरणी कारण करणार बेभनाय.)
 कृष्ण० : पोर खलचि भद्रेन करणारा! (येने काळिदा नागाकडे संकेत आहे.)
 सत्य० : म्हणजे मरुट का?
 कृष्ण० : नाही ग, हरि!
 सत्य० : म्हणजे वाघ्र का? (हरि शब्दाचा एक अर्थ वाघ्र असतो आहे.)
 अशा तऱ्हेने सत्यभामेसमोर अवघडभात द्वारेलेला चकपाणी कृष्ण मुसळे खेळ करी.

सत्यभामाकृष्ण कुटिल स्वेस संवाव

तिळ्या बहिणी

हजारो वर्षे लोटली, श्रावस्ती येथे दानशील
 दादाचा राजा राज्य करीत असे.
 जवळपासच्या राजेंरजवाड्यात सौच मोठा
 होता. त्याच्याकडे कित्येक लाखांचे उमे
 सैन्य होते. असल्या दासदासी राजदिवस
 राजपरिवाराच्या सैवेला हजर असत.
 त्याचा खनिना नटजवाहोर, हिरे, माणिक्ये,
 मोने, चांदी इत्यादिकांनी गंधर्वा भरलेला
 असे. या सर्वांहून आपणाची मोठी गोष्ट
 म्हणजे त्याची राणी कांतिरेखा ही खरो-
 खरच नखत्रासारखी सुंदर आणि यतिव्रता
 होती. एवढे मोठे ऐश्वर्य लाभले असूनही
 राजाका गर्व कधी शिवला नाही. तो गोर-
 गरिबांना दानधर्म करी. तो धर्मभौक व
 देवभक्तदेखील होता. कोणी बाचक त्याच्या

दारासमोळून कधी रिकाम्या हाताने परतला
 नाही. वर्षातून नावाकपला साजेस असाच
 हो वागे, किंबहुना त्याच्या त्या उदार
 दानवृत्तीमुळेच त्याला दानशील हे नाव
 मिळाले होते.

परंतु त्याच्या दुर्दैवाने त्याची राणी
 एकाएकी बाजारी पडली आणि त्या
 बाजारातच राजाका शोकसगरात सोडून
 तिने परलोकगमन केले. पत्नी विरहाने
 राजाच्या डोळ्यांचे पाणी धावतच नव्हते.
 प्रजादेखील दुःखी झाली. परंतु किती शोक
 केला तरी गेलेली राणी परत येणे शक्यच
 नव्हते.

राणी गेल्याला कित्येक दिवस लोटले
 आणि हळुहळू राजा व प्रजा दोघांचा

"चांदीबा"

दुःखावेग जोहरत गेला. तरी सर्वांना दुःख वाटत होते ते एकाच गोष्टीचे की राणी काही अपत्य होण्यापूर्वीच निवून गेली. म्हणून प्रधान, दरबारी व प्रजा सर्वांना वाटू लागले की, पाहीला वारस वसला पाहिजे, म्हणून राजाने दुसरा विवाह करावा. त्याप्रमाणे मंत्री, सामंत, दरबारी सर्वांनी योग आपणू धरला. राजा त्यांना नकार देऊ शकला नाही आणि एका सुमुहूर्तावर राजाचे दुसरे लग्न झाले. परंतु राजाचे दुर्दैव जणूकाही त्याची पाठ सोडीत नव्हते. दुसरी राणीदेखील एकाएकी आचारी पडून मरण पावली.

राजवाड्यापर्यंत पोचली होती. मंत्र्यांनी व सामंत राजांनी आणि एक विवाह करून घेण्याबद्दल आग्रह करून राजाचा होकार मिळविला. परंतु राजाशी लग्न करून त्याची गृहलक्ष्मी म्हणून नांदायचे भाग्य कोणत्याही स्त्रीला नाही याची खात्री सर्वांना झाली होती. तेव्हा कोण राजा स्वतः होऊन उचडण्या डोळ्याने आपल्या पोटच्या मुलीला मृत्युमुखीत खोटेपार? अशा परिस्थितीत कोणत्याही राजकन्येशी राजाचा विवाह होणे अशक्यच होते. तरी मंत्र्यांनी आणि सामंतांनी प्रयत्न करण्याचे सोडले नाही आणि प्रयत्नांची शिकस्त करून ग्राहिली. परंतु त्यांना यश झाले नाही.

सोवटी विचार आला की एखाद्या गरिबाची मुलगी राजघराण्यात घाबला तयार झाली तर पहावे. स्वप्रमाणे एक गरीब बाई आपल्या एकुलत्या एका मुलीला सावळा समार झाली. ती मुलगी गरीब घराण्यात जन्मलेली असून कोणत्याही राजघराण्यात शोभेल अशीच रूपवती होती. त्या मुलीला पाहून मंत्र्यांनी आणि सामंतांनी अस्वस्थ आनंदाने राजाला ती मुलगी दाखविली व राजाने आपली पसंती दर्शविली. अकिरड्यावर पडलेले रत्नच वणुकांही त्याला शबसले व तो मंत्र्यांना म्हणाला—

बांदोबा

काय, सारखेच! माझे एवढे मोठे ऐस्पय असून एवढा मोठा राजवाडा असून आणि पाहारा हेण्यासाठी पाहारेकरी डोळ्यात तेज घाळून बोवीस हास उभे असून आणि लाखांचे सैन्य असून ही मी आपल्या राण्यांचे रक्षण करू शकलो नाही. जगायचे भाग्यच असेल तर कोणीही जंगल, खरोखरी मी या मुलीला पाहण्याचीच गरज नव्हती. तुमचे मन बोटू नये म्हणूनच मी मुलीला पाहण्याचा सोहळा होऊ दिला. आता तुम्हांला योग्य वाटत असेल तसे करा. तुम्हांला जाईल व तिच्या बाईबडिलांना आश्वासन द्या की मुलीला राजवाड्यात सर्व प्रकारच्या सुखसोयी करून दिल्या जातील.”

ते ऐकून मंत्र्यांचा उत्साह वाढला. काही दिवसांनी राजाचे त्या गरीब बाईच्या मुलीची लग्न ठरले आणि मुहूर्त भरण्यात आला. लग्न झाले पर्यंत लग्न निविधनपणे पार पडले व राणी सुखरूप राजधानीत येईल असे कोणाला वाटले नाही. कारण त्या पूर्वी झालेल्या लग्नातून राणी एकाच आठवड्यात निवर्तल्याची गोष्ट सर्वांस माहीत होती. तरी राणी राजवाड्यात येऊन दिवस आठवडे आणि महिने काही अशुभ घटना घडल्याशिवाय पार पडले. तेव्हा राजाला, मंत्र्यांना व प्रजेला धीर आला. प्रजा देवाची कृपा भाकू लागली—“देवा! व तिच्या राणीच्या पोटी राजाला अपत्य-प्राप्ती होऊ दे!”

प्रजेच्या हाकेलाच जणुकाही देव पावला आणि राणी गरोदर असल्याची शुभ बात पसरली. प्रजेच्या आनंदाला पारावार नव्हता, मग राजाला व राजपरिवाराला जो आनंद झाला त्याबाबत सांगण्याची गरजच नाही.

नऊ महिने पूर्ण झाले आणि एका शुभ नक्षत्रावर राणी पद्ममूली प्रसूत होऊन तिला तिला मुली झाल्या. सर्वांना आश्चर्य वाटले. परंतु राजाने आपले आश्चर्य बोलून किंवा वेहण्यावर दर्शविले नाही. मुल शाळी काय किंवा मुली झाल्या काय, तीन अपत्ये झाली व ती देवाने एकाच वेळी दिली, याबद्दल राजाने देवाचे आभार

मात साजरा झाला. राज्यभर गरीब गरीबांना दान-धर्म करण्यात आला. कुठ्त अह दाल्यासाठी वेदोक्त पद्धतीने पात करण्यात आली हे सर्व कळूनही अनाथे समाधान झालेच असे नाही.

आईवडिलांनी तिचा मुलीची नावे अनुक्रमे मुहासिनी, सुभासिणी व सुकेसिनी अशी ठेवली. तिची मुली वाढू लागल्या तसतशा एकीहून एक सुंदर असल्याचे पाहून सर्व राजपरिवाराला आनंद झाला. त्या मुलीचे लपलावधू पाहून लोक म्हणत- "तिची मुली म्हणजे लहरी, पार्वती व सरस्वतीचा जवतारच आहेत!"

या सर्व आनंदाला मधून मधून दुःखाचे व काळजीचे धक्के दसत. राजा व राणी दोघांना मुलींची चिंता वाढू लागली. तिची मुली कोणत्या ना कोणत्या तरी संकटांत सापडत व त्यातून त्या बाहेर येईपर्यंत राजा व राणी दोघांची झोप उडून जाई.

एकादा मुहासिनी आपल्या बडिलांबरोबर ज्ञानास हिंडत असता तिच्या अंगावर एक सांप घावून आला. वेळेवर राजाने आपल्या बलवारीने पापाला टार केले नसते तर मुहासिनी या जघाचा कायमचा निरोप घेऊन निघून गेली असती.

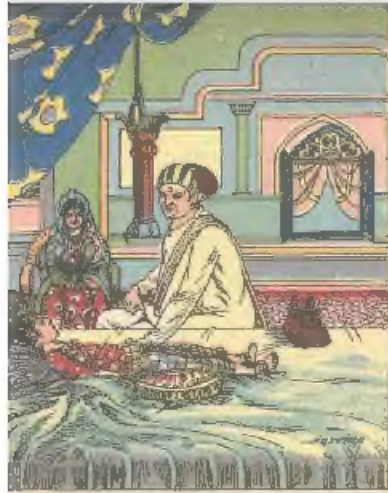
बरोबर नदी काठी हिंडतल्या गेली असता, एकाएकी नदीला पूर आला आणि नदीची घार सुभासिणीला ओढून घेऊन गेली. ईश्वररूपेने तेव्हा एक नावाडी तेथे जवळपास होता, त्याने राणीला बाबच्या आवाजाने ओरडतांना ऐकले आणि नदीत उडी टाकून सुभासिणीला किनाऱ्यावर घेऊन आला. तो नावाडी त्या वेळेस तेथे नसता तर सुभासिणी चांबली घसती आणि तिला जलसमाधी मिळाली असती.

वशाच तऱ्हेने वाणखी एका वेळी तिसरी मुलगी सुकेसिनी एका मोठ्या संकटातून वाचली. ते बसे झाले-एके दिवशी सुकेसिनी आपल्या दोघी बहिणी-

बरोबर फुले काढायला वागेत गेली. तिची आपापल्या परडीत फुले वेचून किंवा तोडून परडी भरल्यावर राजवाड्याकडे निघाल्या. सुभासिणी सर्वात पुढे जात होती. तिच्या पाठीमागून मुहासिनी जालत होती आणि शेवटी सुकेसिनी येत होती. एकाएकी सुकेसिनी मोठ्याने किकाळी फोडून बोरडकी आणि बेसुद्ध होऊन जमिनीवर पडली. मोठ्या दोघी इतक्या धावल्या की धावत पळत आईकडे गेल्या आणि त्यांनी बडलेली गोष्ट सांगितली.

आई दोघी मुलींना बरोबर घेऊन सुकेसिनी बेसुद्ध होऊन पडली होती तेथे येऊन पाहू लागली तर बाबूला पडलेल्या फुलाच्या परडीत तिला एक

गोम रांगत जमलेली विसली. तेव्हा गोम चाबत्याने म्हुळी बेशुद्ध होऊन पडली असावी असे आईला वाटले. तिने ती गोम मारली आणि मुलीला बेंकन राजवाड्यात आली. दरबारी राजबंद्यांना निरोप मेल्या व त्यांनी येऊन औषधपाणी केल्यावर म्हुळी शुद्धीवर आली आणि होलू लागली.

फार उभिरा झालेल्या या तिघां राजकन्यांवर एक न एक संकट येत असलेले पाहून राजा व राणी दोघे काळजीत पडली. राजाचे चित्त इतके अस्थिर झाले की त्याने ज्योतिष्याला बोलावून तिघां मुलींच्या जन्मकुंडल्या दाखविल्या.

सरतच वेळ पाहिल्या, परंतु काहीच बोलला नाही. तेव्हा राजाला जास्तच काळजी वाटली व म्हणाला—“बऱ्याच विचारात पडल्यासारखे दिसता? आहे ते जसेच्या तसेच सांगा! सधे कळाने म्हणून तर तुम्हांला बोलविले होते!”

तेव्हा ज्योतिषी म्हणाला—“या मुली दिवसेंदिवस वाढत जातील तसतशी त्यांच्या रूप लावण्याची वृद्धी होत जाईल. त्यांची कीर्ती जगभर पसरेल; परंतु काळजी कसल्याचे कारण वाटते आहे ते पासाठी की, त्यांचे अपूर्व सौंदर्य त्यांच्यावर निरनिराळे प्रसंग ओढवण्यास कारण होतात की काय याची सीता वाटते. त्या जन्मल्या त्या घटकेपासून त्यांच्यावर एक न एक संकट येत राहिले आहे, व तसेच” ज्योतिषी बोलला बोलता मध्येच थांबला.

ज्योतिष्याच्या तोंडच्या प्रत्येक शब्दाबरोबर राजाच्या हृदयाचे ठोके वाढत होते. त्याच्या डोळ्यांचे पाणी बांबतच नव्हते. ते पाहूनच ज्योतिष्याला पुढे बोलवेना, परंतु राजाने प्रत्यक्ष कुंडल्यात जे काही लिहिले आहे ते निःसंकोचपणे अक्षर अक्षर तांगा-यला आयह केला, म्हणाला—“जे गोराय-चेक आहे ते भीषाचेच लागणार, टळणे

शक्य नाही, परंतु बोडे आघा पळाले तर सावधगिरी तरी बाळगता येईल किंवा मन बट्ट करून बहून करता येईल! तेव्हा आहे ते स्पष्ट सांगा, थांबू नका!”

“खरं सांगून आपल्या मनाला खुशी कष्टी करावे लागेल की काय याबद्दल वाईट वाटले, म्हणून थांबलो होतो.” ज्योतिषी कष्टाने म्हणाला.

“काही हरकत नाही, सांगा, सर्व सांगा, माझ्या मुलींवर जे जे संकट येईल त्याला तोंड घ्यायला मी आपला जीव पणाला लावीन. तुम्ही कोणतीही गोष्ट निर्भयपणे आहे तशी सांगा.” राजा म्हणाला.

तेव्हा ज्योतिषी म्हणाला—“राजकन्यांना सातवे वर्ष लागेपर्यंत प्रत्येक दिवस रांभर मर्चे गेल्यासारखा जाईल. परंतु ही सात वर्षे पूर्ण झाली की त्यांच्यावर कोणतेही संकट येणार नाही. म्हणून सात वर्षे पूर्ण होईपर्यंत डोळ्यांच्या पापण्या रक्षणाचं अशा सतत सिद्ध असतात तसे रहावे लागेल.

Fullscreen

127

18 / 68

सारखे काही नाही!”

राजाने ज्योतिष्याचा सर्व प्रकारे सत्कार करून आदरपूर्वक नमस्कार केला आणि त्याला निरोप दिला. नंतर राणीच्या सहाय्यात जाऊन सांगले की सांगू नये अशा विचाराने बघाच वेळ गप्प राहील्यावर मनाचा भीर करून त्याने सर्व सांगून टाकले. ते सर्व ऐकून राणी बाबरून बेसुद्ध होऊन पडली.

दासदासींनी धावपळ केली व डोक्यावर तोंडावर पाणी शिंपवल्यावर राणीला शुद्ध आली. राजा तिच्या मनाचे सांत्वन करू लागला तेव्हा मुलींना कामाळणारी दाई धांवत पळत येऊन म्हणाली—“सरकार! तिथी राजकन्या बेसुद्ध होऊन उद्यानांत पडल्या आहेत, आपण बघावे!”

राणी धाईबाईने उद्यानात पळत गेली. दाई तिच्या बरोबर धावली. राजवंचाला निरोप पाठविण्यात आला. राजादेखील उद्यानाकडे धावला. (क्रमशः)

राजकुमार

त्रिकुणादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो साशजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेवले आणि नेहमीप्रमाणे मीन होऊन समशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! एखादी राजकुमारी तुम्ही परीक्षा कर घेत नसेल ना? अशा परीक्षा निरर्थक असतात. तसे कधी कधी त्यांत कोण कां यशस्वी होतो, कळत नाही. उदाहरण म्हणून या तुला हिमबाहुचो मुलगा हिमानी हिच्या स्वयंवराची गोष्ट सांगतो.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कार पूर्वी हिमालय पर्वतातल्या सहज प्रवेश मिळणे अशक्य अशा एका खोऱ्यात हिमगड नावाचे एक राज्य होते. त्याच्या नारी बाजूला उंच पर्वताच्या रांगा होत्या. वाहेरून आत प्रवेश करण्यास फक्त एकच एक चिंचोळी छिद होती. म्हणून कधी

वेताळच्या गोष्टी

कोणी त्या राज्यावर स्वारी करणाचा विचार केला नाही.

हिमगढ राज्याच्या गाडीवर हिमबाहू नावाचा राजा राज्य करित असे. त्याला हिमानी नावाची एकुलती एक मुलगी होती. हिमबाहूला दुसरे एकही अपत्य नव्हते. त्या कारणाने हिमानीच गाडीला वारस होती.

हिमानीला सोळावे वर्ष लागले तेव्हापासून हिमबाहू तिचे लग्न करून देण्याचा विचार करू लागला. तिच्यासाठी योग्य वर मिळणे हा एक फार मोठा मत्स्य त्याच्या समोर उभा होता. कारण तिच्याशी लग्न करणारा एक तर राजकुमारच असला पाहिजे आणि दुसरे राज्य व्यवस्थेत सर्व

असल्या पाहिजे, असे त्याला वाटत होते. असा वर मिळणे, अर्थातच सोपे नव्हते. कारण हिमगढ ज्या वागी होते ती जागा इतर जगाशी काही संबंध राहिल असो नव्हती. इतर देशातला कोणी राजकुमार प्रदेशात स्वतः होऊन कसा काय येणार?

परंतु हिमबाहूजवळ कबुतरे होती. म्हणून त्याने त्याच्या मुलीसाठी योग्य वर वचत असल्याच्या विठ्ठला लिहून त्या कबूतरांच्या माठ्यात बांधल्या व त्यांना त्याने 'तू कबूतरे कबूतिक माठवून दिले.'

त्या काळात समुद्राच्या कोठी समतात नांवाचे एक राज्य होते. एके दिवशी रानी प्रलय काळातल्या समुद्रासारखा समुद्र खवळला आणि समुद्रात ते सर्व राज्य बुडाले. एका रानीत सर्व राजवाडा व इतर मोठमोठ्या इमारती, प्रजा सर्वांस जलसमाधी मिळाली. हा देवीकोप झाला तेव्हा समतात राज्याचा राजकुमार समुद्र-सेन सतरा वर्षांचा होता. तो त्यावेळी एका बौद्ध मठात विद्यार्थ्यासाठी गेला असल्या कारणाने बांधला. समतात राज्य नामसोप झाले, म्हणून तो बौद्ध मठातच राहला आणि त्याने सर्वशास्त्र आणि शोध कलांत प्राविण्य संपादन केले. मठातल्या

बराच काळ तोंडला आणि समुद्रसेनाला बायलांचे वर्षे लागले. त्याच सुमारास हिमानीच्या विवाहाची वार्ता देशांदेशांत रात पोहोचली. अनेक देशांच्या राजकुमारांनी हिमबाहू देशात आपला प्रयत्न केला, परंतु त्यांना त्यांत प्रवेश झाले नाही. समुद्रसेनेने विचार केला की, आपणही प्रयत्न करून पहावा. हिमगढचे राज्य मिळाले नाहीतरी हरकत नाही, हिमानीची विवाह तर होईल. असा विचार करून त्याने मठाधिपतीजवळ जाऊन आपला विचार प्रकट केला.

मठाधिपती त्याला आधीचंद देत म्हणाला—'जा, मुला! बघव जा. मू

राजकुमारच आहेस. तुला राजाळा उचित असा सर्व विद्या शिकविल्या आहेत. मात्र तू ज्या प्रदेशात निघाला आहेस त्या प्रदेशात जाणे फार कष्टाचे आहे, हे कितक नकोस. तिकडे जायला एकच एक उपाय आहे. गेंडभाशिवाय इतर कोणत्याही स्वारीने तुला त्या प्रदेशात पोचता येणार नाही.

दुसऱ्याच दिवशी समुद्रसेन शिकारीसाठी बघण्यात येऊ आणि बाळे टाकून त्याने एक गेंडा धरला. एक आठवड्यात त्याने त्याला चांगले शिकवून स्वारीलायक तयार केले. नंतर मठातल्या सर्व लोकांचा निरोप घेऊन गेंड्यावर निघाला.

सुमारे तीन आठवडे कष्टाने प्रवास केल्यावर तो कसतरी हिमगढ राज्यात

पोहोचला. आचर्याची शोष्ट म्हणजे, तो पोहोचला त्याच्या बांधी रत्नपुरच्या राजकुमार हीरककुमार हिमगडला येऊन पोहोचला होता. राजाच्या अतिथिगृहात दोघांची भेट झाली.

“तुम्ही येथे कसे काय येऊ शकलात?” समुद्रसेनेने हीरककुमाराला विचारले.

“मी विमानातून आलो. यामच्या देशात एक फार मोठा शिल्पशास्त्री आहे. त्याने माझ्यासाठी एक विमान तयार केले. कीस हंस मला आकाशमार्गे येथेवर घेऊन आले.” हीरककुमार म्हणाला.

“राजकन्येशी विवाह करण्याच्या हेतूने दोघे राजकुमार आले आहेत. आता निवड

विचारले.

“काय करायचे ते मी पाहून घेते, ते काम माझावर सोडा, बाबा!” हिमानी म्हणाली.

“तू काय करण्याच्या विचारात आहेस?” राजाने विचारले.

“मी एक परोक्षा ठेवते. ती कशी आहे, हे तुम्ही फक्त पहात रहा.” राजकन्या हिमानी म्हणाली.

राजा दोघां राजकुमारांना दिवशी घ्यायला सांगून म्हणाला—“स्वतः राजकुमारी आपल्या पतीची निवड करणार आहे. तेव्हा घ्यावेळी तुम्हांचा सर्व कळेलच!” दोघांनी राजकन्येला पूर्वी कधी पाहिले नव्हते. म्हणून तिला पाहतां आले तर वहावे, अशी उत्सुकता अर्थातच त्यांच्या मनात होती.

एके दिवशी उजाडतांच राजकन्येची दासी आली व हीरककुमाराला रात्रीच्यानात बोलावून घेऊन गेली. एका झडपा आतून त्याने हिमानीला पाहिले. ती एका नारिंगाच्या खाळी बसून फराळ करीत होती. नारिंगाचे झाड फळांनी लदलवलेले होते. तिने फराळ झाल्यावर नारिंगे काढून खावली. शेवटी तिने एक नारिंग तोंडले आणि नको ते जसे दुरूबीत भ्रमूत फळाच्या

बांदोषा

दासीने अमृतफळाच्या खांद्याला तिच्या अयश्याची व्यवस्था केली. ती त्याच्यावर जाऊन ओपली. तेव्हा हीरककुमाराला अतिथिगृहातून बोलावून घेऊन आलेल्या दासीने त्याला पुन्हा अतिथिगृहात परत बोलावून नेले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी ती दासी पुन्हा अतिथिगृहात आली आणि समुद्रसेनाला बोलावून घेऊन गेली. हीरककुमाराने जे पाहिले ते ते सर्व पाहून समुद्रसेने परत आला.

दोघां राजकुमारांनी रात्रीच्यानात जे काही पाहिले, त्याविषयी ते परस्परांशी बोलले.

हीरककुमार म्हणाला—“राजकन्येला नारिंगे फार आवडतात असे दिसते आहे.”
“तसंच दिसतं आहे, खरं!” समुद्रसेने म्हणाला.

इतक्यात राजकन्येची दासी परत येऊन म्हणाली—“राजकन्या आपणां दोघांना एका मागून एक अशी उद्यां कंठणार आहे. तिला जो नजराणा द्यायच्या असेल तो घेऊन तिला वापि तिला द्या. तुम्ही तिला नजराणा द्याक त्यावर ती तुमच्यापैकी कोणाची निवड करते हे अवलंबून राहील, एवढे फळांत असू द्या.”

ती निघून गेल्याबरोबर दोघे प्रतिस्पर्धी विचारात पडले. ते परस्परांची काही बोलल्याशिवाय आपापल्या खोलीत निघून

गेलें. रात्रभर दोघे विचार करीत राहल्या-मुळे दोघांपैकी एकालाही ओप लागली नाही.

उजाड्यांत पुन्हा ती दासी आली आणि हीरककुमाराला राजकन्येच्या महालात बोलावून घेऊन गेली. हीरककुमार आपल्या उपरण्याच्या आड एक नारिंग लपवून घेऊन गेला आणि त्याने ते हिमानीला प्रेमाची भेट म्हणून दिले. तिने ते अत्यंत नम्रपणे स्वीकारले आणि त्याच्याशी बोड घेऊन संभाषण करून त्याला निरोप दिला. आपणांस पूर्ण यश मिळाले अशा आनंदात हीरककुमार सुमारे एका तासाने परत आला.

समुद्रसेनरची पाळी आली. हिमानीच्या सभोर येतांच त्याने आपल्या खाशातून एक नारिंग काढले व ते मेजावर ठेवले. नंतर त्याने दुसऱ्या खाशातून एक रुमाल काढला व नारिंग हाव्या हातात घेऊन नारिंगावर तो टाकला. एक क्षणभर थांबून त्याने आपला रुमाल काढला. तेव्हा त्याच्या हातात एक अमृत फळ पडून हिमानी आश्चर्यचकित झाली. तिला त्याने ते अमृत फळ दिले. तिने ते अस्थानवाने स्वीकारले.

“एक लहानसे इद्रजाल केले!” समुद्र-सेन म्हणाला.

हिमानीने समुद्रसेनाला वरले असल्याचे कळले. हीरककुमार हातास आला. निरोप घेऊन निघताना त्याने समुद्रसेनाला विचारले—“तू काहीतरी जादू करून नारिंगाला अमृतफळ केलेस. ते कसे केलेस?”

“बहा!” असे म्हणत समुद्रसेनाने एक नारिंग घेतले आणि त्याची साल खालपासून वर सहा जागी अर्धेच कापली. त्यानंतर साल अर्धी काढून आंतल्या सर्व फोडी काढल्या व सालीचा आतला भाग पुसून आत अमृतफळ ठेवले आणि सर्व साल पुन्हा बंध केली. आता

उजव्या हाताने त्यावर रुमाल टाकून ते झाकले. पुन्हा रुमाल काढताना तो खालीसकट उचलला. त्याच्या हातात अमृतफळ राहिले.

“एवढीच का जादू?” असे म्हणत स्मित करून हीरककुमार आपल्या हातांच्या निमानात वस्तु निपून गेला.

त्यानंतर हिमानी व समुद्रसेन दोघांचा विवाह झाला.

प्रेषवर गोष्ट घासून वेताळ म्हणाला—“राजा! राजकन्या हिमानीविषयी तुला काय वाटते? तिने तिला वरण्यासाठी आलेल्या राजकुमारांची परीक्षा घेते, म्हटले होते, परंतु तिने एका सामान्य इद्रजाल करणाऱ्यासो कसा काय विवाह केला? या प्रश्नाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या दोघ्याची बांभर झकले होऊन तुझ्या पायावर लोळू लागतील!”

त्याचे उत्तर म्हणून विजयाविरम म्हणाला—“राजकुमारीने घेतलेली परीक्षा स्पष्टच आहे. तिचे नारिंगे खाण आणि नारिंग अमृत फळाच्या आडाकडे फेकून त्याच्या खाशी बांधणे दोघां राजकुमारांची पाहिले होते. परंतु त्याचा अद्वय हीरक-कुमाराला कळला नाही. समुद्रसेनाला कळला. तिचे प्रस्तुत जीवित नारिंगसारखे निस्सार द्रव्य आहे. ते भरपूर वर असलेला अमृतफळासारखे अर्धे अशी तिच्या मनात इच्छा होती. जो कोणी तिला अमृतफळ देईल त्याच्याशी ती विवाह करील हा ती अंतराय होता. समुद्रसेनाने तर हात-बलाखीने नारिंग अमृतफळ भाज्याचे वाक-वून तिचा भाव अधिक स्पष्टपणे कळण्याचे चानुधाने दर्शविले.”

अशातऱ्हेने राजाचे मन भग झाल्याने वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा झाडाला जाऊन लावकळू लागला.

(कल्पित)

श्री ए. सी. सरकार, कादुगार

सोन्याची कडी

एका गावी रामजी पाटील नावाचा शेवकरी रहात असे. त्याची साठी उलटली होती. त्याच्या मुलाचे नाव लक्ष्मी होते आणि लक्ष्मीच्या बायकोचे नाव दुर्गा होते. तिला भाऊही नावाचा एक भाऊ होता. असे ते पाच जणांचे कुटुंब होते.

रामजीच्या हातात चार पाचशे रुपये किमतीची सोन्याची कडी होती. दुर्गेचे लग्न नेहमी त्याच्यावर असे. रामजी ते ओळखून होता. त्याच्या आशेने तरी मृत दोन वेळेचे जेवण वाढील असे रामजीला वाटे.

साप येत्यावर ती कडी विकून बायकोला वाटतील ते एकदोन दागिने करून देता येतील असे लक्ष्मीला वाटत होते.

एके दिवशी रामजी नेहमीप्रमाणे साय-वाली शेताजवळच्या आंब्याच्या झाडाखाली बसून काहीतरी विचारात गडून गेला होता. काळोख पडल्याचे त्याच्या लक्षात आले

नाही त्याला काळोख पडल्यावर गळीच विसत नसे. काळोख पडल्याचे लक्षात येताच ती बोझा बाबळत गेला.

“कोणी आहे का रे तिकडे? जवळ अग्रात कोणी तर दकडे या बघा!” असे म्हणत त्याने एक दोनदा हाक मारली. कोणी बरापरीत पोचवील, असे वाटले त्याला.

दूर शेतात मास्ती काम करीत होता. त्याने म्हाताऱ्याचा आवाज ऐकला. म्हातारा बरा सांगल्या आहे काळोखात असा विचार करून त्याने बांगला कोपेतर रामजीच्या पोटाला लावला व थोडा सवाज बघ-लून म्हणाला-“कडी काढून देतोस की नाही?”

निरुपायाने रामजीने कडी काढून मास्तीला दिली. मास्तीने ती वेऊन तेथून गप्पचुप पाय काढला.

रामजी कमावसा घरी पोहोचला.

सोनूशेट सोनाराकडे गेला आणि त्याला ती कडी दाखवून म्हणाला-“एवढे सोने विकून बाकी किंमत करून दे. मझी बांटा तुला देईन.” सोनूशेटने त्याला होकार दिला.

काळोख पडल्यावर घरी आलेल्या सासऱ्याचे बुरचे हात पाहून दुर्गा स्वतःला भावक साकली राहिली आणि “कडी कोठे गेली” म्हणून तिने विचारले.

“तुला दागिने करून द्यायला सोनारा-कडे टाकून आलो आहे.” रामजी खरी शेवट लपवून मुचल ते उतर देत म्हणाला.

दुर्गेला त्याचा इतका आनंद झाला की तिने स्वतःसाठी म्हणून निराळे जे काही शिजवून ठेवले होते ते सासऱ्याला वाढले.

मध्यरात्रीच्या वेळी सोनूशेटला कोणत्या तरी कामात गर्क झालेला पाहून त्याच्या बायकोने लक्ष्मी जवळ येऊन “इतक्या रात्री काय करताय हो?” म्हणून विचारले.

बायकोला अबैळी येऊन ती प्रश्न विचारल्याता पाहून सोनूशेट चपापला ब हातातली कडी लपवीत म्हणाला-“बाऊल धोष जा!” नवरा काहीतरी लपवीत असल्याचा सवाज दिला झाला.

दुर्गा कोबडा आरवण्यापूर्वी पहाटे उठली आणि सोनूशेट सोनाराच्या घरी बायल

गेली. सोनूशेट घरी नव्हता. बघी कालव्या-काठी गेल्या असल्याचे लक्ष्मीने सांगितले.

दुर्गा तिला म्हणाली-“काही नव्ही हो, लक्ष्मीधार्डी! मामजींनी आपली दोन कडी माझ्यासाठी दागिने करून द्यायला सोनू-शेटला दिली काल रात्री. तेव्हा कोणकोणते दागिने करायचे ते मला विचारून जायला सोनूशेटला सांगार का?” असे लक्ष्मीला सांगून दुर्गा घरी निघून गेली.

सोनूशेट घरी आल्याबरोबर लक्ष्मी दुर्गेने जे सांगितले होते ते सांगून नवरा काय म्हणतो ते पाहू लागली. त्याला आश्चर्य वाटले. तो म्हणाला-“पण ती जिन्नस त्यांचा नाही!” आणि तिला गप्प केले.

ही सोनाराकडे जाऊन आल्याचे दुर्गीने सर्वांसमक्ष सांगून टाकले. ते ऐकून रामजी व मावळी दोघांना आश्चर्य वाटले. परंतु दोघे मध्य राहले, जणुकाही त्यांना त्यात कास देण्यासारखे काही दिवलेच नाही.

त्यानंतर संधी पाहून मावळी सोनाराकडे गेला आणि कड्यांची गोष्ट विचारू लागला परंतु सोनूशेट त्याच्याकडून वस्ताद होता. विचारू लागला—“कोणती काही रे? तु केश्वां विलीस? आणि कशासाठी विलीस? जा, जा, पाहिले तर ठाण्यावर जाऊन बसो रे!”

ते ऐकून मावळीचा वेहराच पडला. सोनूशेट थोर जवान आहे, हे कळू नसे

टघात घरी येऊन पुढे काय करायचे या निचारात पडला.

रामजीने मुलाला जे थडले ते मागितले म्हणाला काळोखात कोणतरी आला आणि मला एकट्याला पाहून विला दाखवून कडी वेंजून गेला कोण होता हे मी पाहिले नाही आणि काळोखात मला त्याचा वेहरादेखील दिसला नाही!”

ते कळव्यावरच लज्जीने त्याच्या मेहुण्याला सोनाराच्या घरी जाताना पाहिले होते त्याचा या वटनेने संवध असावा असा संशय त्याला आल्याशिवाय राहत नाही.

मारुती सोनाराकडे येऊन बोलून असता थाराबाड उभी राहून लक्ष्मी सर्व एकट होती. तिला या पाठीमागे काहीनारा मागून वसत्याचा संशय झाला तिच्या माहेरच्या कोकांनी तिच्या अंगावर दागिने घातले नव्हते, म्हणून सोनूशेट मधूनमधून हातग्या देत असे. लक्ष्मीला त्या टांचण्या अत्यंत वाटू लागल्या होत्या. रात्री नवसान विनळ बिल्ले सोनू लोंबवून माहेरी नेऊन दाखव आर दागिने लोकांकडून देवून नवरा संधोर मिळवि, असा विचार तिच्या मनाने आला म्हणून नवरा घराबाहेर पडल्या बरोबर तिने ते सोने लांबवून लाड्यांना कोक्यात लपवून ठेवून दिले.

सोवळा खेवळून वयकोला मारायला बावला. तिला त्या गोष्टीचा पत्ताच नाही आणि तिला उगाच तार ठरविण्याबद्दल तिने वडण्याचे माग केले.

सोनूशेटने फसविल्याबद्दल निकडं सिद्ध झाले मारुतीने त्याला ठार करून मूड उगवायचे मनाला ठरविले आणि मध्यरात्रीच्या सुमारास सोनूशेटच्या घरी येऊन घराबाहेरच्या एका झडाबाड लपून बसला.

कडी जारी राण्यानंतर मारुतीवर आणि सोनूशेटवर लश्चरीला नक्ष्य आला म्हणून त्याची नजर पाहतीच्या हालचालीवर सारखी असे. मातली मध्यरात्र उलटल्यावर

घराबाहेर पडलेला मावळी लक्ष्मी त्याच्या पाठीपाठ जिवाला आणि मावळी लक्ष्मी होत त्या जामपासून वाड्या अंतर्गत तो काय करतो हे पहात दुसऱ्या एका कुबपाबाड लपून उभा राहला.

घरातलं सोने नाहीसे झाले, म्हणजे हे काम त्याच्या वायकाशिवाय कोण करणार या संक्यामूळ सोनूशेटला शोप-लानली नाही मापल्याचे श्राव करून तो वायका काय करते हे पहात पडून राहला.

सोने जवळ राहले तर चोरी बाहेर पडेल या अंतर्गत व ते काठवरी बाहेर लपवून वपण्याच्या विचाराने आणि तट्याच्या संशय पंढे तय यासाठी रक्षी तपेली भरून येऊन बाहेर पडली ती मावळीचे वेदीपयंत

सरळ चालवू शली. क्षोपेचे सोग करीत असलेला सोमूखंट तिच्या पाठीपाठ मांजराच्या पांवलाम घासू लागला

त्या दोघांना घराबाहेर पडलेले पाहून व दोघे कोठे जात आहेत हे न कळल्यामुळे माळती सोमूखंटच्या पाठीपाठ निघाला. माळतीच्या पाठीमागून लक्ष्मीदेवीला निघाला.

त्या चौघांपैकी कोणालाही त्यांच्यावर प्राणक्षी कोणाची मजूर असेल व कोणा पाठीमागून येत असेल याचा संशयदेखील झाला नाही तो एकटीच असल्याचे लक्ष्मीला वाटत होते. बायकोच्या पाठीपाठ तो एकटाच जात असल्याचे सोमूखंटला वाटत होते त्याचप्रमाणे माळतीला त्याच्या समोर दोघे गेल असल्याचे माहीत होते, परंतु त्याच्या पाठीमागून लक्ष्मी येत असेल याचा संशयदेखील झाला नाही.

चौघे एकामागून एक मांजराच्या पांवलानी चालत होते परंतु त्यावेळी एकजण रस्त्याच्या कडेला एका ओट्यावर क्षोपेचे मांग करून पडून सर्व पहात होता. लक्ष्मीच्या

लक्ष्मी मायाबाहेरच्या एका जुन्या पदक्या देवळाजवळ थांबली तिच्या एक लहानसा खडू करून त्यात सांन पुकून ठेवले आणि घरी निघून गेली ती तिघन गंग्यावर तिचे एकदम त्या वटुपाजवळ थांबले आणि पुकून ठेवलेल्या माण्यामाती मारामारी करू लागले. इतक्यात 'थो' असे इशारातून पाठीमागून येणारा प्रत्यक्ष म्हणाला.

सर्वांनी माग वळून पाहिले. तो त्या गावचा राजा होता. सर्वे त्याच्या गावा पडून क्षमा मागू लागले. राजाने घडलेले सर्व वृत्त त्यांच्या तोंडून ऐकले आणि मान जोरल्याबद्दल माळतीला आणि चोरीला क्षमीत होऊन बिस्वासपातलापणवद्दल सोनाराला शिक्षा केली आणि मान राम जीला परत देवविले यथावेळी दुर्गीला त सांत सभ्याकडून मिळाले व दिन त्याच प्रांगिने करवून घेतले

एका गावी एका श्रीमंथाला गौरी नावाची मुलगी हाता ही विसावळ मुदर हाती आणि दुजारपण हाती तिच्यात एकच एक दुर्गण होता, ती सदा वटवट करीत असे एक जणवरदेखील ती बोलल्याशिवाय राहील तर शपथ घालत घटबट आणि वाचाळपणा कधीकधी अंगाची येतो, असे तिच्या आईने तिला किती ससजावून सांगितले परंतु तिच्या बोव्यात ते शिरले नाही बोलणे ही एक कला आहे तो दुर्गण होऊच शकत नाही, असे तिला वाटत असे

त्यान हाऊन तो माझी गल्ली मरी विभी ना संवय गली नाही वा मययांगळे तिचे काहां बिघडते आहे, असे तिला वाटत तान्ने कारण तिच्या दांजोरपाजारच्या मैत्रिणीदेखील तिच्याच सारख्या गप्पिष्ट हात त्या नवरा ५ व्याच्या मोठ्या

हुद्यावर होता तसे त्या चौघींचे सवरेदेखील मोठमोठ्या हुद्यावर नोकरी करीत. पुरुष मंडळी कामावर गेली की पांचही मैत्रिणी जमत आणि त्यांच्या चकाट्या चालू होत.

गौरीच्या घरागजारी गारदा नावाची एक घरांदाज सुगृहिणी रहात असे. ती कजो व पांच मैत्रिणीच्या कपूत सामील होत नसे. म्हणून पांचही जणींच्या नजरेत ती एक मागासलेली स्त्री होती त्यांना तिची निंदा करण्यात रस वाटत असे

एकदा त्या पांच जणी गप्पा मारीत असल्या असता गौरीला घेरी आली आणि ती बेशुद्ध होऊन जाळी पडली. बाकीच्या चौघी चाबकून गल्या. गोंधळल्यासारख्या त्या काही कैत्याशिवाय बाहेर रस्त्यावर बसकडत आल्या त्याच वेळी तिकडून जात असतां जगरदाने त्यांना एका बाबच्या

स्थितीत पाहून काहीतरी अनपेक्षित घड-
न्याचे ओळखले आणि विचारल्यावर गौरी
एकाएकी नेबुद्ध होऊन पडल्याने त्यांनी
सांगितले ती सरळ गौरीच्या घरात गेली
आणि तिच्या तोंडावर पाणी क्षिपून तिने
तिच्या बुद्धीवर आणले तिने दाढी पाहिली
आणि गौरीला गरम दुध प्यायला देऊन
स्मित करून म्हणाली—“अहो गौरीनाई,
तुम्ही आई होणार आहां. जरा संभाळून
रहा, वर का!”

घारदा निवून गेष्ट्यावर तिने सांगितले
ते सरे असल्याचे कळल. गौरी माहेरी गेली
आणि सात आठ महिन्यांनी एका सुंदर
मुलाला घेऊन स्वगृही आली तिने आपल्या

Full Screen 127 32 / 68

भट म्हणून दिल्या. गौरी लघु हाकी
शारदाने लोकरीचे कपडे मुलाच्या अंगाला
पुरविले असे विवून जाणून दिले ते सत
स्वत तिने विणल्याचे कळल्यावर गौरीला
आश्चर्याचे वाटले.

कुसत्या बिबडी तिने आपल्या मैत्रिणींना
ही गोष्ट सांगितल्यावर त्या म्हणाल्या—
“अहो लोकरीचे कपडे विणणे म्हणजे
ब्रह्मविद्या आहे का? बरित्री कुठली? अहो
ती पैसा दाताने पकळणारी वाई आहे प्रत्येक
काम हाताने करते ती तरी काय करणार
बिबारी? जवळ येते जसतील तर ना
कोणाजवळ मागायला क्षम मोक? पण गदं
आहे ना होण्यात भरलेला!”

साप्ता सर्व कामे स्वतःच करीत असे
तिला त्या गोष्टीची हीस होती ती गलटी
स्वतःच झरी तयार करी गौरीच्या लावो
परसत भाजीपाळा लावो जास्त असल
म्हणजे खेजार भाजाऱ्यांना देई. नवऱ्याचे
कपडे आपल्या ओळखा व पोलकी स्वन
धिची. म्हणून मोठे आजार घरगुती औषधा-
वर मागडी, धमरे बोष्टी गौरीने स्वतः
पाहिल्या होत्या.

एकदा गौरीला नवऱ्याने राज्यकार
भारतातील एक गुप्त सांगितले राजाच्या

वेजावून सुट्टा मागितल होते

परंतु गौरीच्या पोटात ते गुप्त को
पचणार? दोन दिवस अंमल नी मध्य
मळी परंतु माझी गिळत्यासारखे तिला
होऊ लागले तेव्हा तिने आपल्या सर्व
मैत्रिणींना अगदी कानांत सांगितल्यासारखे
परंतु बोढे तिबटमीत लावून सर्व काही
नांगून टाकले आणि त्यांनी ते कोफाला
नांगू नये असे नजामून ठेवले. त्यांनी त्रमाने
आणखी चार जणींना सांगितले आणि
गोष्ट ही गोष्ट पसरली.

या सर्व अफाट्या मुलाशा गौरीचा
पती असल्याचे कळल्यावर शिपायांनी त्याला
अटक केली गौरी रडरड रडली. पण
त्याच्या काही एक उपयोग झाला नाही
तिच्या नवरा राजाच्या नजरेतून उतरल्या-
वर तिच्याकडे येणाऱ्या सर्व मैत्रिणींनी यंत्र
ताणं घेऊ केले परंतु ती गोष्ट कळल्यावर
शानदा तिच्याकडे पावून आली आणि तिला
घोर दडून म्हणाली—“माझ्याकडून हाईक
ना सर्व मरत मी करीन”

सरी जाऊन तिने आपल्या नवऱ्याला
घडळली गोष्ट सांगितली आणि तिच्या
नवऱ्याला बावविण्याला एक दोन चुबना
कल्या ती राजाकडे निवेदन करायला गेली

बांदोषा

नापल्या एका बिबडासपास जोकराकडून
आलेल्या चुकीमुळे राजाला राग आला
होता व त्याने राजाहीहाचा आरोप लावून
गौरीच्या नवऱ्याला फांसीची शिक्षा किंवा
कमीत कमी हुद्दपारीची शिक्षा देण्याचे
ठरविले होते असा परिस्थितीत शारदाचा
पती शिकारस करायला आला. राजाने
त्याला बोढे रागानेच विचारले—“तुला
त्याच्याची काय काय आहे?”

ती म्हणाली—“महाराज! समजा एका
चोराने फक्त पैसासाठी चोरी केली
त्याच्या पिशवीत फक्त पैसे निघाले तर तो
सामान्य चोर ठरेल. त्याच्या पिशवीत
राजकीय कागदपत्र निघाले तर तो

राजद्रोही ठरेल पण तो राजद्रोहीच आहे, हे जाणोच ठरविता येईल का ?”

“हे सनं तू कशासाठी सांगतो आहेस ?” राजाने विचारले.

“आपण समजता आहां तो खरोखरी राजद्रोही नाही त्याने बायकोवर विश्वास करून काही गोष्टी तिला सांगितल्या तिला बघबघ करायची संवय आहे म्हणून ते गुपित ती राखू शकली नाही.” शारदाचा पती म्हणाला.

“मला माही हे ज्ञाने वाटत. कोणी किती वाचाळ असला तरी गुपित राखू शकणार नाही, हे मी मानीत नाही.” राजा म्हणाला.

“आपण क्षमा कराळ तर मी साहस करून एक गोष्ट सुचवू इच्छितो राणी सरकारांना एखादे गुपित सांगून पहावे. आणि हे त्यांच्या परीक्षसाठी करीत आहो, हे आज्ञा कोणाकडे देता काय सव फक्त वारच दिवसात मी म्हणता ते कळेल” शारदाचा पती म्हणाला.

Full Screen

127

पराहत मागणारा शूद्रा १
करण्यात विधिविधवा राखीत नाहीत २
सर्वात माहीत होते राजाला देखील हे कळले.

राजाने आपली जूक ओळखून पोरनेच्या पतीला बंदीमुक्त केले आणि सर्व गादी बायकांजवळ बाळू नय हे समजावून सांगितले. नंतर त्याने बंकिरीकरणे वास्तव्याचे कसे दुष्परिणाम होतात हे शिलालयांडांर प्रजेला जाहीर करून कळविले.

पती कैदेतून सुटून आल्यावर गौरीन शारदाचे अनेक प्रकारे आभार मानले व म्हणाली—“हू आमच्यावर केलेल्या उपकाराची फेड कधी होणार नाही”

शारदाने तिला समजावून सांगितले की आपण स्वयं बटबट करण्याचे सोडून जाव परतून घाणमाला फार आभारने त्याने हस हसा, मग्नर वाढताना आणि कोणाचेच हित होत नाही

शोरस सत्वा शेर

एका गावी नागनाथराव नावाचे एक श्रीमंत गृहस्थ रहात होते तो एक भ्रातृव्या गादीचा मनुष्य होता त्याच गावी धोडोबा नावाचा एक शेतकरी रहान अस शारदाचा त्याच्या बापाने प्राण ठेवलेले दोन एकराचे एक शेत हात शेतानल पीक कुटवाला कापून या विकाराम धोडीबान पांडा व्यापारधदा करावा असा विचार केला व्यापाराला चार पैसे देव होता म्हणून धोडीबान नाम राजराजांकडे थोडे कर्जाळ पैसे मागितले त्याने धोडीबाचे शेत गहाण म्हणून ठेवून घडून कर्जाची रक्कम दिली

धाडीबान पुजेळ म्हेनत करून कर्जाची अशी रक्कम करू तरी जमा केली व अर्धे कर्ज फेडायला गला तेव्हा नागनाथराव म्हणाले— सवें कर्ज एकदमच फेड, असे अर्थ सुधे काय कायाचे ? कायच मुच्या

रक्कमा न्हिल्ल आहे ना ?” म्हणून धोडीबा सनं रक्कम एकदम फेडायचा विचार करून घरी आला आणि जमवलेली रक्कम जपून एका जशी बरात ठेवली नंतर बाकी रक्कम मिलाविण्यासाठी रात्र-दिवस मेहनत करू लागला

एकदा धोडीबाचा व्यापाराच्या कामाने परगावी जावे लागल. तेव्हा त्याच्या बरो कोणी तरी साधू आपल्या बायकोला बरोबर घेऊन आला धोडोबाच्या बायकोने त्यांचा सर्व प्रकारे बत्तिथी सत्कार केला धोडी बाच्या कुटुंबाला किती कष्टात जीवित घालवावे लागत आहे हे त्या साधून धोडोबाच्या शयकोच्या ठोडी एकल या कष्टाचे आयुष्य कसे तरी संपविण्याला काही मार्ग आहे का तिम विचारल्यावर त्या साधून होकार दिला त्याने तिला पुष्कळ संवतन करावला कायकील असे मागितले त्याने तिच्या

श्री गाथा गजल कवच

कोठ्यावर पट्टी बांधून मंत्रांतवाचे सांग केले आणि चाळीस दिवस दारोबर तशी पट्टी बांधून रात्री सोप्याला सांगितले म्हणजे पुरलेंलें धन सांपडायला दिव्यदृष्टी येईल अशी निची समजूत घालली

त्यानंतर पुष्कळ दिवसांनी घोडीवा कर्जाची उरलेली रक्कम मिळवून घरी परत आला. पुर्वीच जपून ठेवलेली काढायला सज्ज तर ती नाहीशी झालेली दिसली. त्याने बायकोला विचारले 'परंतु तिला ते ऐकून आश्चर्य काटले. दोघांना घरातली रक्कम कधी उडाली कळले नाही

रयात पोळल्या भागी मीठ पोळायला नागराजराव आले. म्हणाले- 'माझी सर्व

Full Screen 127

तपास हो घाडेवाला कळता की मूढ माच्या दुप्पट व्याजाची रक्कम कशा झाली परंतु नागराजरावांनी जाकडेमोड करून हिशोब दाखविला. तेव्हा घोडीवा म्हणाला

"कमी! मला काम हिशोब कळता 'मुम्होव नळा सोदवायला मार्ग काढा काहीतरी'

नागराजरावांनी झाला- "दुसरा मार्ग नाही देत झिडून दे" असे स्पष्ट सांगितले

घोडीवाने सोब झिडून बिल्ले आणि बाय कोला घेऊन कुसत्या गावी निघाला. घरात बायकोने घोडीवाकडे साधून येऊन संजतप

केल्याची मोष्ट सांगितली. तेव्हा घरातली रक्कम सोरीला गेली असल्याची आणि त्यात

नागराजरावांचा हात असल्याचे गोष्ट घाडो- बाच्या लक्षात आली. पण आता करण

सारखे वाढीच उरले नव्हते. नागराजरावांनी अशा लढाड्या करून गरिबांची शाने व

धंदे नुबाडल्याची पोष्ट जगजाहीरच होती. तो ज्या गावी आला त्या गावाने एक

सावकार एडात होता. त्याच्याकडे शर्ती भागी होती आणि सावकाराचे पण हात

त्याच्याकडे घोडीवा व त्याची बायको दोघ नोकरी करू लागली.

घोडीवा नोकरीला लागला त्यानकर थोड्याच दिवसांनी सावकाराने त्याच्या

बायोबा

वडूच्या तापकाळा पडले. दिवस खगोल त्या जागी बहुरांना काम हवं नको ते पाहण्याचे काम घोडीवाला करावे लागे

एकदा विहीर खणण्याचे काम ऐन रंगत चाल असता बहुरांच्या हायकाने

एकाएकी खणण्याचे कार्य बंद करायला बहुरांना सांगितले. म्हणाला- "आज एव

बंद काम पुरे!" आणि बहुरांना बरोबर चंडन माजकाला किवा बोवीवाला काही

सांगितलशिवाय निघून गेला. त्यावेळी घोडीवा सर्व पहात होता खणताना

'खणण' असा आवाज झालेला त्याच्या लक्षात आला होता आणि लग्न नाय

काने काम बंद केल्याचे त्याने ओळखले होते

काळोख पडल्यावर घोडीवाने मुलाचे भयंकर सोंग केले आणि विहीर खणण्याचे

काम चालवून हात तय जवळच एका झाडा माग लपून बसला.

प्रहररात्र उलटल्यावर घडियांनं जबाब केला होता. स्पाप्रमाणे

बहुरांचा नायक एकटा त्या जागी आला घोडीवा एकाएकी भयंकर आवाज काढीत

समोर आला आणि योग्या बावाकडत वोलू लागला- "अरे, तुंच का, मागसाच्या

पिल्ला! माझ पुरलेंलें धन म्हायल आला आहंय का? सज्ज बांटा दिल्याशिवाय

हात तर लाव! तीन बोकड आणि तीन कावडी धाण आधी!" असे म्हणत त्याने नायकाची गर्दन धरून त्याला ढकलले.

"जाणतो बाबा!" म्हणत नायकाने तेथून पाय काढला आणि मागे वळून

देखील पाहिले नाही

घोडीवा उजाडेपर्यंत तेथंच पाहून देत बसून राहला आणि उजाडल्यावर सावका

राच्या घरी जाऊन घडलेली गोष्ट थोडक्यात सांगितली.

बोबे त्या जागी पहारी व फावड घेऊन आले खणल्यावर त्यांना त्या

जागी एक हुडा सापडला. हुड्यात सोन्या खांदीची नाणी व रत्नमणिभजे होती ती एक देवीचा रूप होती

धोंडीबाचा मालक रूप झाला आणि म्हणाला—“तुला काय पाहिजे ते सांगून घे, धोंडीबा!”

“हे तुमचे घन आहे तुमच्या पूर्वजांनी साठवून ठेवलेले आहे ते तुम्हीच घ्या ’ जसे सांगून धोंडीबाने त्याला नोकरी का करावी लागली ते सर्व सांगितले

सावकार त्याला म्हणाला—“त्या माग- राजाची कायमची सौद मोठेल असे काही तरी करूया ’

त्यानंतर काही दिवसांनी नागराजराव ज्या गल्लीत रहात असे त्याच गल्लीत परगांवाच्या एका श्रीमंताने बर राडघाम येतले आणि त्यात तो राहू लागला एका

मालक लागला

ती नाणी पाहूनच नागराजरावाचे हाळ बिपले. म्हणाला—“ही थोडे मिळली ते तुला?”

“मालक! ही आमच्या घण्याकडची ’ घन मोड हवी आहे ’ नीकर म्हणाला नंतर त्याने नागराजरावाला उबलपास कोणी पहिल ऐकत नाहीना असे नरून त्याच्या मलकाकड तशी नाणी पुढेकड असल्याचे गुपित सांगितले.

ते ऐकून त्या श्रीमंत सावकारांनी मेस्त्री वाढविण्याचा विचार नागराजरावाच्या मनात आला त्याप्रमाणे त्याने त्या श्रीमंताला भेटून तो कोठला काय आणि त्याच्याकड किती घन असेल वगैरे विचारून काढून घेतले ते त्याचे घन स्वतः मिळविले नाही हे देखील त्या श्रीमंताकडून नागराजरावाला कळल

तो म्हणाला—“हे गुपित मी तुम्हालाच सांगतो आहे, बर का! माझे बडील राज पुतण्यात एक धिल्लकार होणे त्यांनी आपल्या राजाच्या राजकोषात जायला एक भोरघाट असल्याची माहिती कळल्या बर मला सांगितली ते घन जोरून मी इकडे येऊन राहू लागली आहे”

पहा आम्ही एक साखरेचा कारखाना कण्हणार आहो त्यासाठी शेंभर एकर भूमीत अस लावावा लागेल, तुम्ही शेंभर एकर जमीन आमच्या नावे कडत दिलीत तर मी आपल्या बडिलांना समजावून सांगून ते गुपित तुम्हांला सांगू शकेन” तो श्रीमंत म्हणाला

नागराजराव म्हणाला—“त्यात काय मोठेसे? नाही तरी मधाचे बोट लावल्या- शिवाय कधी काम होते का?” असे सांगून नागराजराव घरी आला त्याने त्या भनि काच्या नावी आपली शेंभर एकर जमीन लिहून त्याचा कागद दोन दिवसांनी आणून दिला ते दोघे एका ओलीस बसून त्या

वियगी बोकू कामले तो श्रीमंत नागराज-
रावाने तिहुन दिलेला कागद बाबू कामसा
त्यावेळी अनपेक्षितपणे खोलीस एक
सरकारचा अधिकारी आला त्याला पाहून
त्या श्रीमताने त्याला अणुकाही कळू न देतां
तो कागद लिखात लपविला

तो अधिकारी त्या श्रीमताला म्हणाला-
"तुझी सर्व सबाशी आप्तांला कळली आहे.
चल महाराजांकडे, महाराज तुला बुळावर
चढविणार आहेत" असे म्हणत बाबूच्या-
घाबऱ्या पट्टाणाच्या नागराजरावाकडे पहात
विचारू लागला 'आणि हा कोण? तुझा
साथीश्वर वाढते? चल, याचा बुळाबरोबर
घेऊन चल! महाराजांना याची गरज
कदाचित भासेल"

"ह्या विचार्याला सोडा हो! ह्याला
काही एक माहिती नाही सहज भेटायला
आलेला एक थोर माणूस आहे" असे तो
श्रीमंत त्या अधिकार्याशी बोलत असतां
नागराजरावाने ते बोलण्यात गुंतले असल्याने
पाहून तेथून पाय काढला

त्याने दोन बुझावेले हे ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

त्याने दोन बुझावेले हे ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

शानत काम करू लागला होत त्यान यांनी
आऊन विचारले-"काय रे! तुम्ही कजांची
रक्कम फेडली नाहीत आणि शेतात कोणाला
विचारून पाय ठवलात"

ते सवे म्हाला म्हणाले- "हिव्यात तु
जापलं तोंड यधून वाटं कर, नाही तर
आमच्याशी गाठ आहे नसात ठवे नंतर
पंचरात्राप करू लागशील!"

म्हणजे आपण किडून दिलेल्या कानदाची
भोष्ट या लोकांना हसूवात कळेली काय,
असा विचार करून आश्चर्य करीत नाग-
राजराव उभा राहला

चोंडीचा बुडे येऊन एक कागद दाखवीत
म्हणाला-"आमच्या शेतावर तुला हक्क
होता तो तू स्वतःच ह्या कागद किडून साव-
लास विसरलास का?"

चोंडीवाने आपल्या धन्याच्या महाय्यान
स्वतःचेच नव्हे तर इतरांची माने बुडो
सोडविली व त्याची त्यांना देवदिकी

कर्मयोगी

एक शेतकरी शेत पळत्यावर आपल्या शेतातून परत येत होता एका शाकावाती एक
बाबू सगळी लावून बसला होता. तो म्हणिले त्याने शेतकऱ्याच्या पायाकडे नज
पुसून त्याला पाहिले.

बाबूने रागाने डोळे धपडून पाहिले आणि शेतकऱ्याला त्राप दिला-"ए पापी! बस
तुझ्या ज्या बायांशी तबे लागली आहेत ते दोन्ही खब गळून पडतील परंतु ती बाय
शेतकऱ्याला लागला नाही, त्याने बाबूची माफी मागितली आणि मुकाट्याने घरी गेला

बाबूची तपस्वी व्यर्थ झाली असे वाटून बाबू आत्महत्येकडे पाहण्याला बेंताल होता.

तेव्हा शाकावर निवात करणारी एक देवी त्याला बसून देऊन म्हणाली-"तु मात्महत्या
कां करतो आहेस आणि धर्मधर्म कां करीत आसास हवेके दिस?"

"मोला मिळाला म्हणून?" सगळी म्हणाली

"नमू तू धर्मधर्म बितलोल! तू स्वतःच्या स्वाचारादीप धर्मधर्म नेलीस! तो शेतकरी
आपल्या कुटुंबासाठी नेहमक करतो आहे, तू योगी बसलीस तर तो कर्मयोगी आहे तो
इतरांनाही जगतो आहे, म्हणून तुझा श्राप व्यर्थ झाला." ती देवी म्हणाली

तेव्हा बाबूच्या मनात तानोदय झाला

कधी काळी मारगाव येथे रहताथ शास्त्री सावाच एक विद्वान कवी रहार अगत मरुदा ने कोणत्या तरी दुःच्या गावी कामाला गेल हात आणि त्याच काम पुरे झाल्यावर परत आपल्या गावी निघून येत येतात पांडू नावाच्या एका गाडीवाल्याची गाडी पांच होत भाड्याने ठरवून गाडीत बसले. वाटेत पांडूने शास्त्रीबुवांना विचारले- "काय हो तुमचे गांव मोरयांवच का?" त्या वेळी शास्त्रीबुवा कोणत्यादरी विचारात होते मान वर करून म्हणाले- "आमचे खरे गांव म्हणसील तर जंजूरी आहे आमचे वडील मोरयांवला आम्हाला घेऊन आले."

"म्हणजे तुमचे पुर्वज जंजूरीचे का?" पांडूने आश्चर्यचकित होऊन विचारले. कां, एवढे आश्चर्य कां वाटलं तुम्हा? त्या बावीं तुम्हा ओळखीचे लोक आहेत वाटते?" शास्त्रीबुवांनी विचारले

पांडूच्या मनाच्या कोणत्यातरी शास्त्री आगल्यामार्गेच आलेथ तेथे स्वतःला माव करून म्हणाला. "आज एका काळी तेंडकीत मी पावल्या गावी गात गाडून निघून गेल थर मी सांडा तुम्ही काय करण?"

"कवितर करतो दोन एक वरुण लिहिली आहेत!" शास्त्रीबुवा म्हणाले. पांडूला आश्चर्याबरोबर आनंद झाला म्हणाला- "म्हणजे तुम्ही नागपंच कवि असला पाहिजे असं बोलत न! मला कदां म्हणालात तर फार आवडतात मला शास्त्रीय शैली कवीला आपल्या गाडीत घेऊन जायला मिळते आहे, ही माझी भाव्याचीच गोष्ट आहे तुमचे वाड्यातले सुटां कवीच होत का?"

गाडीवाला म्हणाला ते ऐकून शास्त्री बुवा खूप होऊन म्हणाले- "अरे, नो का विचारायची शेट आहे? त्याच्या रचनेतच

पांडूने काही वेळ विचार केल्यावर विचारले की विचारले तर नागपंचात तर माझीय नुम्ही? ही कविता रचनेत नुम्हाला पाटापाण्याला काही मिळत का हा?"

शास्त्रीबुवा तो प्रश्न ऐकून रागावले नाहीत, जलट गाडीवाला बुवार दिसतो आहे असे त्यांना वाटले. ते त्याला म्हणाले "अरे, या काळात पूर्वीसारखे कवीच पावण बरेणारे राजमहाराज काठ राहिल आहेत? आसचं आजोबा पति गोपाळशास्त्री जंजूरीच्या सरदार रघुजी जायवांच्या तरादरी शोर कवी होऊन बस सरदार रघुजी राजे आमच्या आजो

बांची कविता ऐकून हाके धुव झाले की त्यांनी राख एक हजार होत वरून याच्या मळ्यात पंधवीस तोंड्याचा सोन्याचा हार घातला त्यावेळी मी जडून होतो."

पांडू स्वतःतर काही बोलला, नाही आणि गाडी हाकण्यात निमळ होऊन गेला. दुपार झाली कडक ऊन पडले होते शास्त्रीबुवा पांडूला म्हणाले- "हे पहा पांडू! थोडा वेळ गाडी थांबवतोय का? गाव दिसते आहे ना, त्या गावात जाऊन बघणी पिकून यावे, म्हणतो!"

पांडूने गाडी थांबविली- शास्त्रीबुवा तुम्ही मका उतरू" मी जाऊन पाणी आणि बघ्याची व्यस्तता करविता अस म्हणत ना मधल्या परकुलवाटेन गावात गेला आणि

उपस्थित होती एका न हाण मलाच्या शाली नाक आणवून शास्त्रीबुवांना प्यायला सांगितले. ताक प्याल्यावर शास्त्रीबुवांना हलके वाटले व म्हणाले—'पांडू! कोणत्या गळ्यात तुझे आभार मानू रे!

"त्यात काय हो मोठेसे?" असे म्हणत गुन्हा गावी हाक लावला. संव्याकाळी गाडी मोरगावला पोचली. शास्त्रीबुवा गाडीतून उतरले त्यांनी मोलकरणीच्या हाती पाव होन गाडीवाल्याला द्यायला पाठविले.

पांडूने गाडी हांकली आणि मोलकरणीला म्हणाला—"शास्त्रीबुवांना पैसे नको म्हणून सांगायला मी सांगितले आहे असं सांग!" मोलकरणीने ती मोष्ट घेऊन शास्त्रीबुवांना सांगितली. तेव्हा शास्त्रीबुवा घाबरे जाहेर घाले परंतु गाडी बरीच दूर निघून गेली होती म्हणून त्यांनी टाळी राजवून हाक मारून गाडी थांबविली. शास्त्रीबुवा गाडी-बंदळ गेल आणि बळजबरीने पैसे देऊ लागले तेव्हा पांडू म्हणाला—शास्त्रीबुवा! तुम्हीच मागा दिलेले दान कोणी परत घेतो का?"

जरा माग को!

"तुम्ही मला आज जे भाडे द्यायला निघाला आहात ते पैसे मृत्यूच्या आज्ञा बोलत मरदार रघुजी जवळची दिव-न्हा दालतल्लेच माहीत का?" पांडूने विचारले.

ह्या गाडी कसं म्हणू? शास्त्रीबुवा म्हणाले.

'सरदार रघुजीगजे साधक हे माझ आजोबा' मी त्यांच्यासारखे तुम्हाला उज्जर होन देऊन सत्याचा हार तुमच्या गळ्यात घालू शकलो नाही किंवा एखादी गळामुळा देव्याच्या स्थितीत नाही परंतु तुमच्या सगरच्या धोर कवीला आपल्या गाडीन घरी पांचनायने भाग्य मला लाभले, याबद्दल मी देवाने आभार मानतो. असे नांगन पांडूने बेंलांना हांकले आणि क्षोभाने त्याच्या धोर भनीचे कोतुक करीत नागच्या जागी थांबले.

संभ्रपलेली नि

एका गावी पं रामनाथ नावाचे वैद्य होते. त्याच्या हाताला चांगला सुण होत. त्यांना त्यांच्या भक्तांचे चांगलेच प्राप्ती होत. वस त्याच्या मुलाचे नाव संभ्रनाथ त्याने बाराजवळचे वैद्यकशास्त्राचा अभ्यास कला होता. मरणा वयात आल्यावर आपाप त्याचा विषय करून दिला.

पं रामनाथाचा वयस्कत्व माल होत, मुलं मुली, मुना, नारतवड धरात पुष्कळ होती. सव आनंदात व मजेत होती म्हणून प्रत्येकसमयी रामनाथाला मुल लाभले होते. त्यांनी डोळ मिटले तेव्हा घरात लक्ष्मीचा नास होता. ती खारल्यावर सर्व जबाबदारी संभ्रनाथावर आली. पं रामनाथाच्या औषधावर लोकांचा जवळ विश्वास होता. नववडा संभ्रनाथाच्या औषधावर नवदना राग्याची मळ्या कमी होत गेली आणि प्राप्तीदेखील अपारघान कमो झाली.

तस होण्याचे कारण काय हे संभ्रनाथाला कळना. वडिलावर लोकांचा जवळ विश्वास होता. कदाचित तेवढा आपल्यावर तसेल, असं ह्याका वाटलं परंतु त्याका हेळहळू संसाराचा गाढा कसा रेटायचा, हा प्रश्न वास्तवास्त सतावू लागला. कारण प्राप्ती कधी होत धली आणि वडिलांनी जे मिळवून ठेवले होते त्यातला अर्धा अधिक भाग संपून गला होता. दुसरा काही पदा करावा म्हणायें तर त्याका वैद्यकीविषय दुसरे काही येत नव्हते.

एक दिवशी संभ्रनाथ जेवायला बसला. बसला त्याची बायको म्हणाली—'गावा-बाहेर डॉगराच्या एका गृहेत एक स्वामी आले आहेत, ते लोकांना असम प्रवृत्त देतात आणि त्या भक्तांचे कोणताही भाजार चांगला बरा होतो.'

ने देऊन घालून थोडे दिवस झाले. मध-
वलच्या भयानविनाशाने गर्व होत असताना
वर होतानाच मधे त्याच्या खरेच वाटते ते हो-
त त्या दिवशी सायंकाळी गावातल्या
लोकांना साथ गडगडती तो जाणवी खूण
बगैर निघून गेला त्या रात्रीत तो

गुह्य स्वामी भोगदा वस्त्र नसून वस्त्र
होते त्यांनी कपाळात भस्म ठावले होते
व हातात रुद्राक्षमाला होत्या बाजूला
कमंडलू ठावले होते त्यांच्या चारा
बाजूला त्यांची गर्दी होती तरी ते
सर्वांना सम घणारे लोक स्वामींना फुलं
फळ वस्त्र वांटित होते मंत्रबळ भस्म
देऊन व त्यांचा आर्ज वाढ घेऊन निघून
जात होते

Full Screen 127

बदल झाल्याचे फक्त त्यांच्या बायकांच्या
लक्षात आले ते दूरचे मकाळी नगर
सध्याचे कसेत आदिवासी व पराशर
देवीच्या समोर फुल व लिंबे ठावून
वाहत असत आश्रम करीत वसू
लागला त्यांची बायको शेजारपाजाच्या
बायका भेटत त्यांना ते सब सांगायची
समारावा वरचे चालीवण्यासाठी निघून
जाणे काम कर, त्याला मदन कर असे
करावे लागे

एकदा शमुनाथ पूजा करीत असता
काणीतरी बई रडत जात असल्याचे ऐकू
आले त्याने बाहेर येऊन पाहिल एक

46 / 68

काय झाले मधे मला?

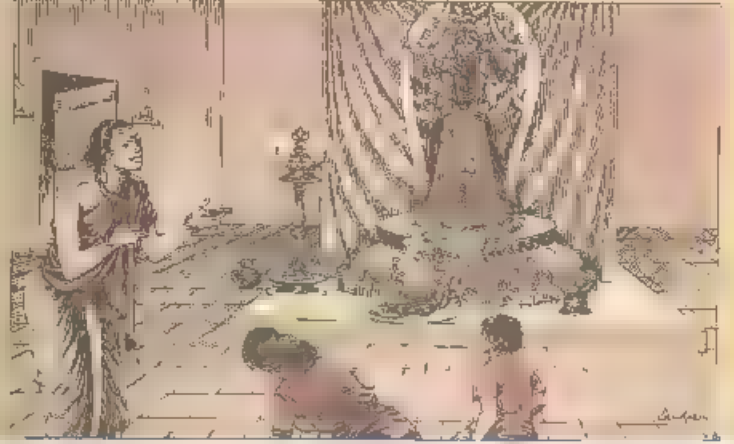
माझा मुलगा वरुड होऊन पडला
आहे हा स्वामींजोकाड जाऊन त्यांना भस्म
बगैरे देऊन पाहणार आहे नैथवर हा
जिवन राहता की नाही त्या देवालाच
माहीत ती बई म्हणाली

शमुनाथने तिला आत घाबले सांगितले
तिला आपल्या आश्रमच्या गावी पळून
गेली आणि देवीला नमस्कार करून एक
लिंबू उजवून मंत्रबळ नंतर त्याने एका
पेन्पान लिंबाचा रस बाहेर त्याने थोडे
पाणी शिंपवून व लिंबाचा रस त्या मुलाला
पाजला

अर्घ्या नासाने मृत्यु रडून आईबरोबर
मृत्युला पोचत जाऊन गेली त्याच्या
आईने शब्दांवाच पाय धाऊन मुलाला
वाचिल्यावरून त्याचे आभार मानले

आभार त्या देवीने मान आणि तिच्या
पायां पड शमुनाथ म्हणाला

तिने देवीला नमस्कार करून व थोडे
मुलाला घेऊन निघत गेली तिने शब्द-
वाचिल्या मंत्रबळ लिंबाची गोष्ट चार
जोषणा सुमिलली घेता कमाने गावचे
पसरली त्या दिवसापासून शमुनाथकडे रोगी
बहु लागले शमुनाथ त्यांना एक बिंबा
दान दिव मंत्रबळ देऊ लागला तो जोषणा
काय आजार झाला हेवरील विचारात अस
आणि ते देवीला ही नमस्कार घेऊ लागला

हळूहळू शंभुनाथाच्या घरी रोग्यांची गर्दी होऊ लागली त्याचे नशीब अनुकूल झालं बायकोला आणि मुलांना अन्न वस्त्रांची विवरा उरली नाहीत बराच वेळ घालटले

एकदा शंभुनाथाच्या सवईत धाकटा मुलगा डोळ्यांच्या पापण्यावर पुरळ झाले म्हणून रडू लागला. मुलाच्या आईने शंभुनाथाला ते पुरळ दाखविले.

“टोपलीतली दोन लिंबू घे आणि ती पिळून मीठगणी घालून मुलाला चार दिवस वाघोळ घाल सवे पुरळ नाहीसे होईल” शंभुनाथ म्हणाला.

बायकोला अवघडे वाटले. “तिन विचारले-“काय हो लिंबू देवीला अर्पण करून मंत्रवित्यावर नां श्यांका गुंन पडतो?”

शंभुनाथ स्मित करून म्हणाला-“मला कोठे आहे मंत्रविज्ञ? माझ बाबा जिवंत होते तोंपर्यंत त्यांची हे लिंबाचे वैद्यकच तर केले होते सर्व रोगांवर रामबाण औषध म्हणजे हे लिंबू आहे लिंबाजोबर नुसते पाणी किंवा पाणी व मीठ, साखा किंवा

Full Screen

127

बाबांना त्याची बागली माहिती होती मला त्यांनी तेच विकविले पशु स्वामींच्या अभ्यावर डोळाचा विश्वास वाढला आणि लोक तिकडे धावले त्याच्या अभ्यावर लोकांच्या विश्वास फार दिवस टिकण शक्य नाही, हे मी ओळखून होतो माझावर कांकाडा विस्वास रसायन म्हणून मी देवीची आराधना करू लागला परंतु माझ ओषध खरे असल्यामुळे ते गुणवारो असल्यावद्दल लोकांची खात्री पटली आणि ते विश्वास आता उडण अशक्य!

आता शंभुनाथाच्या बायकोला केळई की सासऱ्यान परसांत लिंबाची झाड एकही कदामाडी लागली होती आणि लिंबाची निरतिगळी ओषध त्यांनी कधी तयार करून ठेवली होती

तिने तब वाने सांगितल्याप्रमाणे लिंबाचा रस काढून त्या पाण्यात मुलाला दोन-तीनदा स्नान घाडले मुलगा बरा झाला

सत्यभाषी

खलीफा हाकून उल रक्षोद यांच्या नंतर वगदादच्या गादीवर आलेल्या खलीफात अब्दुल अजीज हा एक प्रमुख होता तो स्वशासन फार उदार होता तो शौर शस्त्रांना तत्प रसपक्ष वरी त्यात त्याची बरोबरी करू शकणारा कोणा त्या काळात तरा नव्हता तो कोणाला कधी शिक्षा करी द्या विविध इमते मुख्य फांशी, हात बापणे फरके देण वगरे शिक्षा त्यात कार्यच केल्या नाहीत, अपराध्याने केलेल्या चुकीची जाणीव त्याला राहिल अशी शिक्षा तो कमीत असे. आरोपीला समाजात अपमान वाटून पुन्हा तसा मुक्त त्याच्या हातून घडू नये असे जाडावे याचा प्रयत्न वाढवाह करी, आणखी एक उल्लेखनीय गुण राज्याच्या बंगात होता सत्यवादी व इमानदार माणसाचा तो आदर करी. त्याला उचित वधिव देऊन त्याची पाठ

घोपटी व दुसरांना खरे बोलण्यास प्रोत्साहन देई त्यामुळे त्याच्या काळात चोऱ्यामाच्या कमी होत लोक नीतिनियमान वागत एकदा फार काळानंतर अब्दुल अजीज नादवाहाला एक मुलगा झाला त्याने त्या आनंदान एकदा दामधर्म केला गा- गरिबांना वसत्रदान वाटले त्यांच्यापैकी एक गरीब घनव्य एक पोते अरुन धान्य घरी घडून गेला असता त्याला पोल्यानय धान्य जमिनीवर ओतल्यावर त्यात एक सोल्याचे नाणें सांपडले. ते पाहून त्याला आश्चर्य वाटले परंतु त्यान ते नेऊन बाबराहाला परत द्यावे ठरविले आणि निघाला तेव्हा त्याची बायको त्याला म्हणाली-“तुम्हांला वेडगीड लागल आहे का? घरी चालून बाळं सोने अस कोणी फेकून देतो का?” परंतु त्या गरिबाने तिच्या बोलण्याकड दुर्लक्ष केले व दरबारात

जाऊन म्हणाला- बहायभू! आज आपण मला पोते म्हणून घ्याय दिले होते त्यांच एक सोन्याचे नाणे सांपडलं, ते परत बापला आणो बाहे.”

बादशहा त्या गरीब माणसाचा खरेपणा पाहून इतका खूब झाला की त्याने वजि- गला बोलवून त्या गरीब माणसाला क्षमर सुवर्णमुद्रा घ्यायला सांगितले.

९ सर्व त्या गरीब माणसाचा शेजारी बशीर नावाच्या एका श्रीमंत माणसाला कळलं त्यानं माहाला बळी पडून एका गरीब माणसाचे दोंग घेतले आणि पांच सोन्याची माणी घेऊन बादशहाकडे गेला आणि बक्षपण कुत्त्यास करून म्हणाला गरीब परवर! आपण काल दिलेल्या पोतेशर घाल्यात मला या पांच सुवर्णमुद्रा मिळाल्या. आपण या पांच सुवर्णमुद्रा मला दान म्हणून दिल्या नव्हत्या. एण पोत्यात मिळाल्या या परत घ्यायला आला आहे. गेहूबान्नी कळन परत घ्याव्या 'त्यांना परत पांचवळे सुवर्णमुद्रा मिळाल्याचो आशा होती

तो साऊन पिऊन झगते हुळपुष्ट झालला दिवला त्याच्या बलावर मळने फाटके कापळे असलं तरी त्याच्या दोन्ही हातांच्या बोटात अंमठया होत्या गरिबाच्या थप बगोत असताना घाईन त्या काडून ठवा- मला ही तांदूळ वा विमरला होना त्यामुळे त्याचे खरे स्वरूप थोडक्यांशाना बादशहाला थोडादेखील वेळ लागला नाही तो जास्त सुवर्णमुद्रा मिळाले या आलेने जाला असल्याचे ओळखून बादशहाने त्याला थडा मिळेल अशी धुवती सांगली.

वजिराला बोलावून बादशहा म्हणाला या पांच सुवर्णमुद्रा क्षिण्यात जमा करा व जाला याच्या सत्यवादीपणाबद्दल एक प्रमाणपत्र लिहून द्या!”

बशीरला तेहरा बाड्कन उत्तरला व तो निमूटपण प्रामाण्य दिसले ते खरे पणाच प्रमाणपत्र घडत चरी मला

महाभारत

धृतराष्ट्राचं वानप्रस्थाश्रमास अनुसरून बापल्या अतिथींचा सत्कार कदबुळ पुढं ठेवून केला. त्या दिवशी रात्री पांढव त्यांच्या भातेच्या चारी बाजूला बेटीळे करून झोपले. दुतन्मा दिवशी ते स्त्रियांना व पुत्रोहितांचा बरोबर वेऊन जवळपासचा प्रदेश पाहण्यास निघाले. एका जागी त्यांना यज्ञवेदिच्या दिसल्या होम, यज्ञ वर्गरे चालू होते. होमकुंडात मुनी हवी सोडीत होते. हरणे निर्मयपणे संचार करीत होती. त्याच प्रमाणे पद्यांचा कलकलाट चालू होता पांढव मुनींचे ते आश्चर्य पहात, मुनींना ममयकार करून त्यांना बरवार् वान करीत व त्याचे आधीर्वाच बेंत धृतराष्ट्र होता तेथे परतलं

त्याच वेळी व्यास मुनी बापल्या शिष्य- वृदासह तेथे आले. सर्वांना कानद साला कारण किम्येक दिवसांनंतर त्यांचे दर्शन घडले होते त्यांच्या तोंडी मनाला वांति काम होईल अशी वचने ऐकायला मिळतील. हो आका सर्वांच्या भनात अकुरली व्यासांनी धृतराष्ट्राला विचारले-“वानप्रस्थाश्रम कसा काय वाटला? पुत्रसोकाचा त्रास तुला होत नाहीसा झाला का? तुझ्यामुळं गांधारीला नानसिक बुल होत नाही ना? कुली तुम्हां दोघांची सर्व प्रकारे काळजी वाहते आहे ना?”

व्यास मुनींनी बरील पोष्टीची नवनकशी केल्यानंतर विदुराच्या निषयी ते पूर्ववृत्त सांगू लागले-“विदुरच सरोसरी धर्मराज

बळ. त्याच सुमारास तिथे भारद्वाज, पंचत देवळ, विस्वायस, तुंबर आणि चिन्नेन हे आले. धृतराष्ट्राच्या अनुशून धर्मराजाने सर्वप्रकारे त्या सर्व पूजनीय पाहुण्यांचा अतिथिसत्कार केला. व्यास व इतर अतिथी, पांडव, धृतराष्ट्र, गांधारी, कुंती, द्रौपदी, सुभद्रा वगैरे तिच्या सर्व एकत्र येऊन बसले आणि प्राचीन काळातल्या देवासुरांच्या आणि ऋषीमुनींच्या गोष्टी परस्पराना सांगू लागले.

एकदा धृतराष्ट्र व्यसनाला म्हणाला—
"आपल्या आगमनाने आमचा जन्म साधक झाला. आतां मला परलोकाची चिंता करण्याचे कारण उरतं नाही तरी माझ्या मनाला ही गोष्ट सतत बोचत आहे. माझ्या मुलांच्या पापबुडीमुळे पुण्यवान अशा पांडवांना विनाकारण अपमान सहन करावा लागला आणि मुद्दात किरकें तक्षणांना प्राणांची वाहुरी खावी लागली. युद्धात नरण पाचलेल्या भाव्या मुलांना व त्यांच्या मुलांना कोणती अती मिळाली आहे, कोणास ठाऊक? माझ्या मनाला रात्रदिवस याच गोष्टीची चिंता वाहत आहे. मनाला क्षणमरसेलील शांती नाही."

धृतराष्ट्राने असे म्हणताच रोखर गांधारीचे त्वरित दुसऱ्याने जवळून आले. तिच्याबरोबर

रहू कोसळले. गांधारी हात जोडून व्यासांना नमस्कार करून म्हणाली—
"माझी मुलं बाळून सोळा वर्षे सोटली. इतके दिवस त्यांचे बडील आ दुःखाने खोण होत राहिले. त्यांचा एकही बक्षुर उरला नाही. मेल्यानंतर पाणी घावलामुळां कोणी उरला नाही याचे त्यांना दुःख होत आहे. ते थोडून दाखवीत नाहीत, परंतु मी त्यांच दुःख बोटवले. द्रौपदी आपल्या मुलांची आणि आपल्या भावंडांची आठवण काढून धोक करील आहे. सुभद्राच्या अभिमन्यू गेल्याचे दुःख आहे. माझ्या मुलांना आपल्या फतीची आठवण की आणि चारे कायुष्य बेलव्यांत घालवाने लानवार यत्ने दुःख वाटते आहे. भूरिक्मवाची ही बायको आपल सासरे, पती व पुत्र मेल्याच्या शोकाने रडत आहे. या सर्वांचे दुःख दूर करव्याचा काही उपाय असेल तर सांगा."

व्यास सुरी कुतीला म्हणाले—
"तुझ्या मनात काय आहे ते तू थोडून टाक." सित कर्णाचा वध झाला त्याबद्दल तिला वाईट वाटत असल्याचे सांगितले.

व्यास गांधारीला म्हणाले—
"तुला आपल्या मुलांना व इतर नातेवाईकांना भेटतां येईल. कुंती कर्णाला, धुमत्रा अभिमन्यूला, द्रौपदी आपल्या मुलांना, बलिनाना आणि

भावंडांना भेटेल. तुम्हां सर्वांचे दुःख हलके करतं याच्यासाठी आहे. मी तुमची सुधच्या मृत आप्तेष्टांची भेट घालू शकेन तो विचार माझ्या मनात पूर्वीच होता. तो तू व कुंती दोघींनी बाहुर जणूकाही ओढला. तुम्ही कोणीच कोणासाठी शोक करव्याचे कारण नाही. महाभारत युद्धात जे कोणी शरघ घावले ते कोणत्यातरी रूपाने जन्मलेले देवांचे किंवा राक्षसांचे अवतार होते. धृतराष्ट्र हा एक गंधर्वराजा आहे. पांडू हा यस्त गणांपैकी एक होता. भिडुर व धर्मराज यमाचे वंश म्हणून जन्मले. द्रुपेधन हा कली व लकुनी दामर होता. दुःशासन वगैरे सर्व राक्षसांचा वंश होते. शीम जन्मूचा वना,

अजुन नर नावाच्या म्हुर्षीचा अंश आणि नकुल व सहदेव हे अश्विनी अंश आहेत अश्विन्यू चंद्राना अंश आणि द्रौपदी धृष्टद्युम्न अश्वनीचा अंश रूपे जन्मले शिखंडी हा राक्षस अंश आहे बृहस्पतीचा अंश द्रोण रूपे आणि संकरना अंश अश्वत्थामा रूपे जन्मले भीष्म वसु पुत्रांपैकी एका होता. आतां मुन्ही सर्व जास्त वेळ न धालवतां भागीरथी काठी चला. बुद्धांत मरण पावलेल्या सर्वांची तेथे नेट होईल त्यामुळे तुमचा सर्वांना शोकावेग कमी होईल."

हे ऐकून सर्वांना एक गवीन वत्साह वाटला ती गोकळ व्यासांनीच सांगितली

उपोवनाची सर्वांना कल्पना होती आणि कोणी सांगितले असते तर त्या गोष्टीकडे कोणी लक्ष दिले नसते सर्वे संगतीरी निघाले. धृतराष्ट्र पांडवांना, मुनीना व इतरांना बरोबर घेऊन निघाला सर्व संगतीरी पोचले व सोयीची जागा पाहून दिवसभर विश्रांती घेत बसले. सर्वांसत शाळा सर्वांनी स्नान केले सध्यादि विषी उरकले.

नंतर सर्वे व्यास मुनी होते तेथे आले तेव्हा व्यासांनी गंगेत अर्घ्याहून करून महाभारत बुद्धांत मरण पावलेल्या सर्वे कौरव पांडव योद्ध्यांचे आवाहन केले

त्या पाठोपाठ नदीतीरावर सहस्रावधी सज्जावधी लोकांचा करकलाट ऐकू येऊ लागला कौरव आणि पांडवांची सैन्ये वयापूर्व दिसू लागली भीष्म, द्रोण वगैरे बोढे एकेक करून मदोत्तन बाहेर येऊ लागले बिराट, द्रुपद उपपांडव, अश्विन्यू धृष्टोत्तक, कर्ण, दुर्योधन वगैरे जो जो येव करून युद्धाला निघाले होते तो तो येव शरण करून व आपापल्या आहूनांस वसून गंगेबाहेर आले आतां त्यांचे आपसांत वैर नव्हते व्यासांनी आपल्या तपश्चर्यांच्या भळाने धृतराष्ट्राला दिव्य दृष्टी दिली बांधारी व धृतराष्ट्र दोघांनी आपल्या

आतमांघवांना प्रत्यक्ष पाहिले. इतरांना देखील मृत बांधवांना परत पहायला मिळाल्याबद्दल फार आश्चर्य वाटले, हे स्वप्न तर नाही असे वाटले.

जीवाळे मृतात्म्यांना प्रेमाने भेटले व अपूर्ण आनंदाचा अनुभव घेऊ लागले. पांडव कर्णाट, अभिमन्यूला आणि उग्रपांडवांना भेटले. ही राज फार आनंदाने गेली. त्या नंतर मृतात्मे असे आले होते तसेच गंगेत परतले आणि अदृश्य झाले. ज्या ज्या लोकांतून ये ने आले होते ते ते त्या त्या लोकांत नियून गेले.

व्यासाजी ज्या स्वरुप स्थिरा जिवंत होत्या त्या सर्वांना विचारले—”तुमच्यापैकी

निवास करीत आहेत तेचे त्यांच्याबरोबर जायचे असेल, त्यांना जता येईल.” धृतराष्ट्राच्या सुतांनी सासूसासऱ्यांच्या अनुमतीने गंगेच्या घाटेत प्रवेश केला.

ही घटना धडल्यानंतर धृतराष्ट्राचा शोक पूर्णपणे दूर झाला. तो आपल्या आश्चर्यात परतला. एक अहिनाभर पांडव त्यांच्याबरोबर राहले होते. त्यांना त्याने परत हस्तिनापूरला परतण्यास आणि पुनवत् प्रवेष्टे पालन करण्यास सांगितले. धर्मराजाचे मन परतण्यास तयार नव्हते. राज्य करण्याची त्याला इच्छा नव्हती. त्याला राज्य कुतसुने भासले. सहदेवाला कुंती शिवाय परत जाण्याची इच्छा नव्हती. फक्त कुंतीने सर्वांना हस्तिनापूरला परतण्याला आमहपूर्वक सांगितले. जाणे भाग होते सर्वांना. धृतराष्ट्र पांचही पांडवांना प्रेमाने निरोप देतांना भेटला. बांधव सर्पारवार हस्तिनापूरला परत निघाले.

पुढे काही दिवसांनी धर्मराजाला भेटायला नारदमुनी आले. धर्मराजाने त्यांचे सर्वप्रकारे भर्ष्यपात्र पुजा करून स्वागत केले व कुशल प्रश्न विचारले. गंगातीरी तपोवनांचे दर्शन घेऊन आत्माचे नारदाने सांगितल्यावर पांडवांनी त्याला विचारले—

”माहेत ना ते? यांधारा, कुंती, संजय वगैरेच्या उबरेती कशा माहेत?”

नारद म्हणाला—”धर्मराज! तुम्ही नाचवे तेथून परतल्यानर धृतराष्ट्र, गांधारी व कुंतीला घेऊन कुरुक्षेत्राहून गंगाहारी गेला. संजय व यज्ञ करणारी राजकमंडळी अग्निहोत्र बरोबर घेऊन निघाली. गंगाहारी तुझ्या काकांनी वायुभक्षण करून सहा महिने खडतर तपश्चर्या केली. गांधारीने फक्त बलाहार घेतला. कुंतीने मासोपवास घेत घेतले. संजयाने एक भुक्तघर घेतले. याजवानी अग्निहोत्र सतत तेवत ठेवले. त्यानंतर धृतराष्ट्र कोणालाही बरोबर घेतल्याशिवाय वनात हिडू लागला. ससा संजय नित्य त्याच्या बरोबर रहात असे. गांधारी व कुंती त्याच्या पाठोपाठ हिडत होत्या. कुंतीची नजर सतत गांधारीवर असे. बसाच एके दिवशी धृतराष्ट्र गंगेत स्नान करून आपल्या आश्रमकडे परत येत असता तोसाटबराचा बारा गुडला आणि अरण्यात वणवा घेतला.

”वणवा अवळ येऊ लागल्याने त्याच्या स्ळांवरून ओळखून धृतराष्ट्र संजयाला म्हणाला—”ज्या दिशेला अग्नी नसेल त्या दिशेला जा. म्हा अग्नीत आम्हांला उत्तम गती लागेल!”

”संजय घाईघाईने पुढे घेऊन म्हणाला—”महाराज! आपणस या वणव्यात मरण घेचे मला झुळीच पटणार नाही. अग्नी तसा चारीवाकून पुढेपुढे सरकत आहे.”

”संजय! तपस्वी लोकांना वायू, जल आणि अग्नी यांपैकी ज्यात मृत्यू येईल तो इष्टच असतो. तू वास्त विचार करीत बांबू नकोत आणि बाजूला हो!” धृतराष्ट्र म्हणाला.

”संजयाने धृतराष्ट्राला, गांधारी व कुंतीला ब्रह्मविद्या घाऊन योगसमाधीत प्रवेश करण्यास सांगितले. तिघांनी तसेच केले. त्यांची क्षरीरे कापठवत झाली. संजय वणव्यातून बाहेर आला आणि गंगातीरीच्या

जाश्रमात येऊन नारदाला भेटला. धृतराष्ट्र, भीष्मारी, कुंती वगळ्यांच्या बगनीत भस्म होऊन बिलीन झाले. ही सर्व कथा नारदाला सांगून संजय हिमालय पर्वतात निघून गेला.

ही शोकवार्ता कळल्यावर शंडवच काय सर्व सागरिक शोक बांधलागले. वगळ्यांच्या बगनीत नव्हे, धृतराष्ट्र पद्मासपाच्या हृदयानीत जळून गेला आणि त्याला जलम गती मिळाली आहे, असे सांगून नारदाने धर्मराजाचे सांतवन केले.

धर्मराजाने मंथासीरी जाऊन नृप बापट्यांचे तपपादी निधी उरकून धाड केले आणि बारा दिवस दानधर्म केला. महाभारत युद्ध संपल्यानंतर अकरा वर्षांनी धृतराष्ट्राने परलोकां गमन केले. त्यांतली शेंवटारी तीन वर्षे तो वानप्रस्थाश्रमातच होता.

धृतराष्ट्र निवर्तल्यावर आणखी अठरा वर्षे धर्मराजाने राज्य केले. तेन्हा त्याला एक अति भयंकर वृत्त कळले. जुवळ्यासुळे सर्व यादवांचा संहार झाला, पागे राहले ते फक्त कृष्ण व बलराम होते.

होऊन त्यांचा संहार झाला आहे. तेन्हा आपले कर्तव्य काय ?”

त्यांचा संहार कसा झाला याचे वृत्त असे :

एकदा विश्वामित्र, कण्व आणि नारद झारकेला गेले असता सारण वगेरे यादवांनी कृष्णाचा भुलगा सांब बाला हरी वेधांत मुनीसमोर उभा करून विचारले—“ही वाई थरोथर आहे. हिच्या नवऱ्याला हिच्या पोटी मुलगा व्हावा असे वाटते आहे. हिला मुलगा होईल की मुलगी, सांगण्याची कृपा करावी !”

त्याचे उत्तर देत मुनी म्हणाले—“दुष्णी, अंधकाचा नाश करणारे एक मूसळ बाव्या पोटी जन्माला येईल.”

स्वानंतर मुनींनी कृष्णाला भेटून जे यडले ते सांगितले. ते ऐकून मुनींचा जसा क्षाप आहे तसेच होणार हे कृष्णाला कळले.

मित्रश्रेष्ठ

[१३]

खड्गधातून बाहेर आल्यावर तिचे प्राणी ब्राह्मणाला म्हणाले—“खड्गधातला तो मनुष्य ब्रह्मपापी आहे. त्याला काढू नकोस. त्याच्या बोलण्यावर विद्वास करू नकोस.”

नंतर बाघ ब्राह्मणाला म्हणाला—“हूर तो डोंगर दिसतो आहे, पाहिलास का ? त्याच्या उत्तरेकडल्या उत्तरीनेवर माझी गुहा आहे. तू तिकडे आलास तर मी हुस्रे हे ऋण फेडण्याचा यत्न करीन.” असे सांगून बाघ निघून गेला.

तो गेल्यावर माकड म्हणाले—“तो बाघ राहतो त्याच्या समोरच्या प्रदेशात एक खडबडा आहे. त्याच्या नेजारच्या वडावर मी राहतो. ये केव्हा तरी त्या बाजूला.”

“हनुयावर एखावे प्राणसंकट आले तर तू माझी आठवण काढ !” असे सांगून बाघ निघून गेला.

सर्व प्राणी निघून गेल्यावर खड्गधातला मनुष्य ब्राह्मणाला हाका मारून म्हणाला—“तरे ब्रह्मपा ! मला सुखी काढ !”

आपल्याच मनुष्य जातीचा प्राणी आहे, असा विचार करून ब्राह्मणाने त्याला हात देऊन बर काढला.

बर आल्यावर तो ब्राह्मणाला म्हणाला—

“मी मडोचचा एक झोनार आहे. तुला कधी सोन्याचे दागिने करायचे झाले तर दाह्याकडे ये.” असे सांगून तो निघून गेला.

स्वानंतर ब्राह्मण बराच हिडला फिरला. परंतु त्याला काही एक मिळकत झाली नाही. अगदी हताश होऊन तो बराकडे

म्हणून तू हे घेऊन जा आणि बांधा तुला हवा ती उपयोग करून घे!"

ब्राह्मण ते दागिने घेऊन सोनाराकडे गेला. ती ते दागिने विकून चांगली रक्कम देऊ शकेल असे त्याला वाटले.

सोनाराने त्याला प्रेमाने बोलावून बसायला सांगितले. पाय घुवायला पाणी दिले व म्हणाला-"माझ्याकडून आपली काही सेवा होण्यासारखी असल्यास, आज्ञा करा!"

"माझे हे थोडेसे सोने विकून देवू शकलास तर पहा!" ब्राह्मण म्हणाला.

सोनाराने ब्राह्मणाकडून ती आभूषणे घेतली व ती राजकुमारासाठी त्याने तयार केलेल्याचे त्याला आठवले. राजकुमाराचा शोध काढीत असता त्याचे पेट एका किरीट साडीत सांघडले होते. त्याची सर्व आभूषणे तेवढी त्याच्या देहावर नव्हती. आभूषणांच्या मोहाने कोणीतरी राजकुमाराला ठार केला असावा अशा संशयावरून चोराला शोधून देणाऱ्याला चांगले बक्षिस दिले जाईल असे राजाने जाहीर केले होते. हा ब्राह्मणच तो खुनी चोर असावा, असे समजून ब्राह्मणाला राजाच्या हाती सोपवून चांगले इनाम मिळवावे असे सोनाराने मनात ठरविले.

तो ब्राह्मणाला म्हणाला-"तुम्ही येथेच थांबा. मी सोन्याच्या व्यापाऱ्याकडे जाऊन

मला असे सांगून सोनार राजदरवाजा गेला आणि राजाला राजकुमाराची आभूषणे दाखवून ती घेऊन येणाऱ्या ब्राह्मणाला आपल्या घरी आड्यावून ठेवले अन्त्याचे सांगितले.

राजाच्या शिपायांनी सोनाराच्या घरी जाऊन ब्राह्मणाला कैद करून राजासमोर हुजूर केले. त्या ब्राह्मणाचे काय म्हणणे आहे ते ऐकल्याशिवाय राजाने त्याला शिरच्छेदाची शिक्षा सांगितली.

तेव्हा ब्राह्मणाला बांधाची आठवण आली. लगेच साप आला आणि त्याने ब्राह्मणाला विचारले-"माझ्याकडून कोणत्या तऱ्हेच्या सहाय्याची अपेक्षा आहे?"

"मी कैदेत पडलो आहे, उद्यां परवांच माझा शिरच्छेद होणार आहे. तू मला बांधवू शकलास तर पहा!" ब्राह्मण म्हणाला.

सापने ब्राह्मणाला त्याने काय करायचे ते सांगितले आणि राबड्यातून बाळून राणीला बांधला. अंतःपुरात गोंधळ उडून गेला. सर्व राजधानीभर चित्तेची छाया पसरली. वैशांगी, मांत्तिकीची आवापल्या शक्तीची पराकाष्ठा करून पाहिली. परंतु शुण पडला नाही आणि आता राणीला बांधविणे असंभव वाटू लागले.

राजाने हलाच होऊन असे जाहीर केले की जो कोणी राणीला बांधवील त्याला मोठे इनाम दिले जाईल. तिसरा ऐकून ब्राह्मणाने कैदखान्याच्या अधिकाऱ्याकरवी राजाच्या कळविले की त्याला संची मिळाल्यास तो राणीला बांधवू शकेल. राजाने दुकूम काढला की ब्राह्मणाला ताबडतोब कैदेतून सोडविण्यात यावे. त्याप्रमाणे ब्राह्मणाने राणीच्या हाताला स्पर्श केल्याबरोबर विष उतरले आणि राणीने डोळे उघडले.

राजाला परमानंद झाला. त्याने ब्राह्मणाला त्याने सांगितले ते इनाम दिले आणि विचारले-"तुमच्याकडे ती आभूषणे कशी बांध आली?" ब्राह्मणाने जे घडले ते सर्व

परत निघाला आणि माकड रहात होते त्या जागी येऊन पोंचला. माकडाने त्याला अमृततुल्य गोड फळे प्तावला बिली. ती क्षात्यावर त्याची भूक भागली.

माकड त्याला म्हणाले-"फळेच हवी नसली तर वररोब येत जा."

"तुझ्यावरच्या उपकारांची फेड झाली रे बाबा!" ब्राह्मण म्हणाला.

ब्राह्मणाला माकडाने बापाची गुहा दाखविली. ब्राह्मण तेथे गेल्यावर बाघ त्याला एक चंद्रहार व इतर काही दागिने देत म्हणाला-"कोणीतरी राजकुमार होता. थोड्यावरचा ताबा न राहल्यामुळे येथे पडून मरण पावला. त्याच्या अंगावरचे हे

मागितले. तेव्हा राजाने कृतघ्न सोनाराला शिक्षा केली आणि ब्राह्मणाला आपला प्रधान नेमले. त्याला कित्येक गांवांची जहागिरी दिली. ब्राह्मणाने आपल्या रामकामुलांना बोलावून घेतले आणि त्याचे पुढील आयुष्य मुख्याने झाले.

पिंगलकाला कृतघ्न माणसाची गोष्ट मागून दमनक पुढे म्हणाला—“तेव्हा महा-राज! मित्र असो, भाऊवंद असो, गुरू असो की राजा असो, त्याच्या गुन्याची शिक्षा त्याला झालीच पाहिजे, असे मनु प्रांगती. हा बेल आहे तुमचा, वैदी त्याच्याशी शत्रू-पारश्वेक बागले पाहिजे. म्हाला जवळ राहू देणं हे सांपडच्या बिकावर अंधरूण झालून मोपण्यासारखं किंवा आय लागले-त्या घरात राहण्यासारखे आहे.”

“मित्रां! तू म्हणालास ते सर्व खरे आहे. तेव्हा मी त्याला सावध करतो!” पिंगलक म्हणाला.

“काय म्हणालास? सावध करणार त्याला? वशा लोकांचिरुद्ध जो झुजाव

गुलावीत झालेलाची मरुतच येथे? कोण-त्याकडे बरेच दिवस राहून तो भाजला आहे. गोष्टीतल्या ठेकगासारखे त्याला तक्षण बिरडून ठार केले पाहिजे.” दमनक म्हणाला.

कोणती गोष्ट रे ती?” पिंगलकाने विचारले.

दमनक ती गोष्ट हांगू लावला.

ठेकगाची गोष्ट

पूर्वी एक राजा होता. त्याच्या वाढत्या उत्तम शयनागार होते. उत्तम गारागिद्यां हांच्या गारांच्या गिवाणीत व गुंड्यांच्या हाचात स्वच्छ पावण्या पलंग पोसाखाली धनसंपिणी नावाची एक ऊ लपून असे. ती दररोज अंधरूण झाडून घालते वेळी चातुर्याने निसटून जाई. रात्री राजा झोपला की त्याच्या डोक्यात गिरून त्याचे रक्त झोपून वेई तरी राजाची झोप मोडत नसे. अशा तऱ्हेने ती ऊ राजाच्या रक्तावर पोसली जाऊन चांगली वाढजून घाली.

१५१. विचित्र डोंगर

चोन देशातील मराठी प्रांतात हे चुन्याचे बडकाज डोंगर आहेत. यांच्याविषयी एक कथा सांगतात. कित्येक शतकांपूर्वी एका चित्रकाराने या डोंगरात एका झिरावर चढून तेथून दिवसाच्या पर्वताच्या रांगेचे चित्र काढले. त्याच्या चित्राचा प्रेतल कार जादर होत असल्यामुळे सर्व प्रांतातील लोकांनी डोंगराची चिळे तसोच काढायला सुरुवात केली. तसे पाहिले तर असे डोंगर र्थाव्सी मोताव एका बाजूला कोठेतरी आहेत.

